

653534 -

Biblioteca Beiusului

N-rii 9-10

TITU L. ROȘU

INSEMĂRI
ȘI
BCU Cluj / Central University Library Cluj
INSCRIPTII BIHORENE

vol. I.

Tipografia „DOINA” Beiuș
1941

653534 ..

Biblioteca Beiuşului

N-rii 9—10

Insemnări

şi

inscripţii bihorene

vol. I.

de

TITU L. ROŞU

Tipografia şi Librăria „Doina” Beiuş— 1941

653534 ..

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ-SIBIU
Nr. 914 - 1942
Exemplar legal

459-24(488-733)

v

Un cuvânt lămuritor.

Mă bucur din tot sufletul, că d-l prof. Titu Roșu s'a hotărît să tipărească o parte din articolele publicate prin diferite reviste, dar mai ales în „Familia” d-lui Samarineanu.

Ele au o importanță deosebită pentru istoriografia română și îndeosebi pentru cunoașterea cât mai temeinică a trecutului românilor bihoreni, mașter tratat de istoricii noștri, deși e un trecut frumos, cu toate sbuciumările lui.

Abea în timpul din urmă s'au găsit câțiva scriitori bihoreni, cari au pus suflet în lucrările lor pentru a scoate în evidență fapte, lupte și oameni din Bihor, cum sunt scriitorii Nicolae Fîru, dr. Gh. Ciuhandu, dr. Ștefan Lupșa, neuitatul dr. C. Pavel, Teodor Neș, și I. Teoran.

În rândurile lor se înșirue acum și Titu Roșu cu lucrarea de față și cu cele ce vor urma.

De fapt prin cărțile bisericești din ținutul Beiușului găsești nenumărate însemnări, cari au valoare istorică, și din ele istoricul poate caracteriza anumite stări și lucruri și ele formează o serie de documente privitoare la desfășurarea unor evenimente din trecutul nostru.

Cum cărțile vechi dispar înlocuite fiind cu altele noi, scrise cu litere latine, cum se dărâmă

și bisericile din lemn, în locul lor clădindu-se altele de piatră, cu ele dispărând și documente valoroase, lucrarea de față a d-lui Titu Roșu merită o apreciere deosebită, adunând într'un mănunchiu, ce a găsit vrednic de publicat din cele descifrate de pe filele îngălbenite a cărților cu litere cirilice și a multelor manuscrise a diecilor veacurilor XVII și XVIII.

E o lucrare de preț.

N. Iorga spunea odată la Vălenii de Munte, că jumătate din știința sa istorică a cules-o din însemnările de pe cărțile și manuscrisele vechi. Din însemnările d-lui T. Roșu celitorul se va alege cu multe cunostințe istorice.

Beiuș la 22 Septembrie 1941.

Petru E. Papp

Prefață

In acest volum trebuiau să apară însemnările și inscripțiile din toate bisericile celor 3 plăși: Vașcău, Beiuș și Ceica. Evenimentele celor trei ani din urmă ne-au împiedecat să ne îndeplinim dorința. Cele ce lipsesc din acest volum, le vom publica mai târziu, dacă împrejurările ne vor permite în cadrul volumului II.

Insemnările și inscripțiile din volumul acesta le-am cules în tovărășia fraților mei Octavian și Olga. Le sunt recunoscător.

Corecturile volumului întreg s'au făcut prin bunăvoința Prea Cucernicului Domn Iconom Stavrofor Petru E. Papp, protopopul ortodox al Beiușului. Pentru această muncă grea și pentru dragostea cu care mi-a oferit cărțile și informațiunile D-sale prețioase, îi mulțumesc. De asemenea și C. Sale Păr. Iosif E. Naghiu care a binevoit să-mi citească manuscrisul.

Septembrie 1941.

T. L. R.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INTRODUCERE

În afară de documentele diferitelor cancelarii — mai ales ale Capitlului romano-catolic din Oradea, privind anchetele religioase din vremea unirii — din prima jumătate a veacului al XVIII-lea — care ne-au păstrat câte ceva din sbuciumul satului, însemnările de pe marginile cărților sfinte, câte au mai putut scăpa din focul atâtor mistuiri de comori bisericești — completează cu tot laco-nismul lor, pagini întregi de istorie bihoreană.

De aceia, însemnările pe cari le publicăm în acest volum, vor fi de oarecare interes — mai ales, că pe ce trece timpul, urmele strămoșești dispar odată cu bătrânii și bisericile de lemn —.

Poate că unele din aceste însemnări să mai fi fost publicate. Am căutat să dăm la iveală truda celora pe care i-am știut. Dacă nu le-am putut găsi pe toate, e din cauza, că vor fi văzut lumina tiparului în ziare sau reviste greu accesibile azi.

O foarte utilă operă privitoare la istoria românească a Bihorului ar fi adunarea a tot ce s'a scris la opaițul bisericilor, de mâinile tremurânde ale preoților sau die-cilor pe marginile cărților picăturite cu ceară — cărți tipă-rite — sau manuscrise.

* * *

Cele mai multe din notițele publicate în volumul de față, sunt scrise în veacul al XVIII-lea — veac de frumoașă cultură bisericească, dar, mai ales, în vâltoarea luptelor religioase și culturale românești de peste Carpați.

Persecuțiile religioase: calvină și catolică din veacul al XVIII-lea au contribuit fără îndoială la intensificarea legăturilor culturale a tuturor românilor — și prin circulația atât de mare a cărților bisericești la unificarea limbii și a conștiinței naționale. În modestele noastre biserici din Bihor, popa sau diacul citeau în fiecare duminică din cartea tipărită cu cheltuiala cutărui domn voevod român și cu blagoslovia episcopilor de legea românească, cari vegheau peste răutatea stăpânilor ce se succedau; la conservarea tradiției, și deci a neamului.

Preoți și voievozi.

Spre izvoarele Crișului Negru, mai multe sate se impun în vremei mai vechi ca centre politice și religioase.

Satul **Vinteri**, de lângă Holod, era la 1339 reședința unui cneaz. În acest an, la 26 VI. episcopul latin al Orăzii, acordă scutire de servicii și dările iobăgești, câte unui preot român din fiecare sat din jurul Vinterii. La Români din Nordul Dunării, acum se face amintire de cei dintâi preoți¹⁾.

Din acest sat²⁾, spune tradiția, a fost adusă la Vărășeni sat apropiat — nu se știe anume — biserica de lemn azi dărâmată, pe pereții căreia se mai puteau distinge cele două picturi: una mai veche, în care meșterii care-au reclădit-o au tăiat o fereastră în peretele de Sud lângă ușa de intrare — și alta mai nouă din 1833.

1. Spre Nord e vestitul „vidic” al Pomezăului (câmpul popilor) al „popilor roșii”. În școala din Câmpanii Pomezăului învață carte diacul Popa Petru din Broașteș. Până târziu, sunt vestiți protopopii de Pomezău.

¹⁾ Dr. St. Lupșa: Istoria Bisericească a Românilor Bihoreni. Oradea 1935, Dr. Constantin Pavel: Școlile din Beiuș vorbia numai de un preot.

²⁾ Coriolan Petranu: Monumentele istorice ale județului Bihor. Sibiu 1931, pag. 9 Despre pictură p. 18 și 19.

³⁾ Dr. Gh. Ciuhandu: „Tribuna” 1919 Nr. 51-52 din 27 XII

2. Remetea poate vatra unei mănăstiri românești — ca și Beiușul, în 1345 a fost reședința unui voevod român Nicolae de Remēcha amintit în scrisoarea Papii Clement V¹⁾. De altfel „pictura bisericii protestante din Remetea, zidită prin secolul XII trădează, că ea a fost ortodoxă înainte de înstrăinarea clitorilor ei voevozii de Remetea, asaltați de papa încă din 1345 cu propuneri de unire... După D-l prof. I. D. Ștefănescu pictura interioară e opera unui pictor italian din Sec. XII pe care-l vor fi adus voevozii de Remetea dela Curtea regală“²⁾.

Nu poate fi nici o îndoială că Remetea a fost reședință voevodală³⁾ și însemnat centru religios de care se interesa în v. XIV-lea și Vaticanul. Mult mai târziu satul a fost împestrîțat cu coloniștii unguri odată cu înființarea coloniilor maghiare din valea Crișului Negru și afluenților săi.

Cu cât ne apropiem de munți, vestigiile unei intense vieți religioase sunt mai numeroase și mai clare.

3. La anul 1503 e amintit arhidiaconul „preoților noștri români din ținuturile Beiușului“ deci mai mare peste toți protopopii care conduceu câte un ținut — din Seghiște, satul este reședință a arhidiaconului, care a avut dela înaltașii săi scrisori de scutire dela predecesorii episcopului din acest an, „de plătirea gloabelor și încă și de orice jurisdicțiune a capelanilor și altor oficiali“⁴⁾ de ai episcopului latin dela Oradea.

Acest arhidiacon, cu drepturi ori privilegii atât de bătrâne, a fost fără îndoială urmașul episcopilor ce aveau

¹⁾ Dr. C. Pavel: Școalele din Beiuș 1928 p. 42.

²⁾ Dr. Șt. Lupșa: op. c. p. 61.

³⁾ Vorbind despre acești voevozi, N. Iorga, scrie: „Ei nu sunt șefi de sate ci de ținut, de Țară. E regiunea în care se află vechile biserici cu fresce de un caracter deosebit care, în timpul din urmă au răsărit de sub tencuiala ce le acoperea“ (Istoria Românilor vol. III p. 157).

⁴⁾ Moise Popovici: Un vechiu monument istoric dispărut Beiuș 1934.

jurisdicție peste „ținuturile Beiușului“. Până mai acum câțiva ani, se mai putea distinge ca o mărturie a unor vremi de glorie, pe iconostas, picturile bisericii vladicești. Mult înainte de a se fi zidit iconostasul din piatră, acesta împodobit cu picturi asemănătoare celor din mănăstirile lui Ștefan cel Mare, a fost poate un iconostas de lemn ale cărei urme, se mai vedeau după căderea tencuelii.

4. Cu tradiția ce se urcă până în veacul al XIII-lea apare parohia din Leheceni-Cărpinet, poate unul din „ținuturile“ arhidiaconului din Seghiște. Documentele, amintesc de un Popa Pascul care, fiind tulburat pe la 1619 în drepturile sale, cerându-i-se contribuțiune și supunere la oaste, face apel la judele ținutului. În argumentele care însoțesc această plângere, se face amintire de drepturi câștigate de strămoși, încă prin veacul al XIII-lea¹⁾.

Abia în 1823¹⁾ Lehecenii își clădesc biserică nouă, a satului lor „fiind beserica cea bătrână la amândouă satele la Cherpenet și la Leheceni dela strămoșii noștri laolaltă de când s'au făcut biserică și satele Cherpenetul și Leheceni... Lehecenii fiind oameni învrăjbiți și umblând în loc de beserecă la șură la Dume Leru...“²⁾.

5. La sfârșitul veacului al XVII-lea, se face amintire pe marginea unei Pravile (Indreptarea legii din Târgoviște tip. la 1652) de un protopop al Vașcăului. — Se spune: „este cumpărată de mine protopop al Vașcăului cu 80 de florenți în luna lui Indrea 21 de zile 1690 (?) lucrilor în Câmpanii de sus“. — (I-7)

6. Centrul tuturor „vidicurilor“, Beiușul în care se amintește un voevod Ioan încă în 1263 și apoi cel din 1345, cu toate colonizările ungurești în Kis magyar utcza

---

¹⁾ Sever S. Secula: Biserica din Leheceni-Cărpinet. Schiță istorică.

²⁾ Moise Popovici: Contribuiri la monografia comunei Leheceni, Transilvania 1912 Nr. 5 Sept. Oct.

(Str. V. Lucaciu) și trebuie să fi fost și nagy magyar utca (Str. N. Bolcaș) în opoziție cu ulița românească care urcă pe dealul bisericii — cu ramificațiile sale: Pătăreasca Mică și Mare a iobagilor „puterilor” și Burgundiile Mare și Mică a meșterilor zidari vestiți de biserici și cetăți — și-a păstrat caracterul românesc dealungul tuturor veacurilor de persecuție apostolică — maghiară.

Reședință voevodală, atestată documentar în veacurile XIII și XIV cu biserică de lemn înaintea aceleia din 1733 în care s'a aflat într'o vizitație canonică un potir de argint dovada unor vremi de dărnicie voevodală — designată ca centru calvin în sec. al XVII-lea se reface în veacul al XVIII-lea cu un Popa Iosif în inflăcărată cetate a ortodoxiei, ajungând, la sfârșitul acestui veac, prin comunitatea negustorilor macedo-români și greci, centrul celor mai însemnate așezăminte culturale și bisericești. Întăriți prin burghezia ce se forma în școala și cu ajutorul macedonenilor, oameni foarte bogați și influenți, Beiușul va deveni nu numai centru și reședință protopopească, ci însăși inima românească a întregii regiuni. Continuând tradiția ctitorilor bisericii din deal și a celor dintâi școale românești de aici, meseriașii și comercianții români se vor strădui să ni-l păstreze cu cele mai mari jertfe.

Documentar din veacul al XIII-lea încă, românii din aceste părți bihorene apar ca organizați politicește cu voevozi peste ținuturi și cu biserică organizată. Din toate documentele mai târziu apar „drepturile străvechi” la care fac apel preoții români din diferite părți ale Bihorului. Aceste drepturi nu pot fi decât din primii ani ai cuceririi Ardealului de către unguri — când, pentru a avea bunăvoința puternicilor voevozi bihoreni, recunoscându-le drepturile politice, episcopul catolic din Oradea, a recunoscut vechile privilegii preoților din unele părți bihorene. Alții, ca preoții din Vinteri, primesc aceste drepturi numai în 1349.

Limba liturgică în bisericile bihorene.

Ceeace se impune, este unitatea spirituală a Românilor din N. Dunării cu orientul bizantin. Peste stăpânirile vremelnice care s'au succedat în Ardeal, această unitate a credinței, a conturat marginile neamului, rosturile în lume și veșnicia lui. De aceea, în domeniul spiritual, Ardealul a fost strâns legat de sbuciumul Țărilor de peste Carpați și invers. Așa că, nici în privința limbii liturgice în întunecatului Ev-Mediu, Ardealul n'a făcut excepții: limba slavonă a primelor Cărți-Sfinte era în uz atât peste Carpați, cât și în Ardeal până târziu „Românii ardeleni cât și cei din viitoarele principate românești, adoptaseră liturghia slavă înaintea venirii Ungurilor în Ardeal, deci în secolul X și al XI-lea, atunci când liturghia slavă a fost „salvată” de Bulgari. Adoptarea liturghiei slave, presupune existența unei organizații de stat și anume formațiile politice slavo-române din sec. XI și al XII-lea”¹⁾.

Atât de puternică a fost influența statelor slave din S. Dunării, încât chiar și organizațiile politice românești din nordul Dunării se vor dezvolta sub influența bizantină, numai prin intermediul acestor state slave²⁾. De aceea, dacă limba slavă din bisericile românești din N. Dunării și Ardeal presupune existența formațiunilor politice, care să o fi introdus și susținut, e foarte probabil că la curțile principilor bihoreni să se fi folosit, cel puțin în corespondență, limba slavă ca și la Curtea lui Alexandru Basarab alături de cari sunt pomeniți în aceiași scrisoare papală.

Limba slavă s'a folosit în bisericile bihorene, chiar și după apariția cărților de slujbă în limba română

---

¹⁾ Al. Rosetti: Istoria limbii române. București 1940 p. 75 acceptat și de D-l Sextil Pușcariu: Istoria limbii române vol. I București 1940 p. 298.

²⁾ Idem, Ibidem

— până în veacul al XVIII-lea. Aceasta trebuie pusă în legătură și cu propaganda catolică dinaintea protestantismului; ca o reacțiune împotriva misiunii catolice a statului maghiar. Abia când protestantismul se impune biruitor, apar semnele de răsărit ale primelor monumente literare în l. română. Împotriva pericolului calvin, care pătrunde mai ales prin cărți românești, reacțiunea a fost de asemenea hotărâtă și intensă: manuscrise și cărți ortodoxe vor inunda Bihorul.

Inlocuirea limbii slavone, a fost și o necesitate. I s'a dat însă puțință limbii române să-și ia locul de cinste prin mișcarea husită¹⁾.

Două centre, în regiuni curat românești și cu foarte vechi tradiții bisericești au fost în fruntea traducerilor cărților sfinte în limba română: Maramureșul și Brașovul²⁾. Traducerile maramureșene se vor fi răspândit și în Bihor, aparținător odată jurisdicției mănăstirii Periu. Iar lucrările preoților bisericii Sf. Nicolae, din Brașov, au intrat în tipăriturile lui Coresi. Mult înaintea lui deci preoții din Brașov au început traducerile și folosirea limbii române, în biserica lor³⁾.

Cu toate acestea limba slavonă stăruie până târziu în bisericile ardelene și bihorene.

Scriind despre Codicile miscelane, D-l Sextil Pușcariu, amintește de un codice scris de mai mulți cărturari dela sate (între aceștia un Ion din Surduc și un diac Popvici Mihai din Cuzap) între 1754 și 1810 în regiunea Bihorului. El cuprinde nu mai puțin de 48 de bucăți între cari găsim un text slav, alături de o satiră la adresa celor ce mai slujeau în biserică în limba slavonă³⁾.

Mult înainte, Sava Brancovici mitropolitul martir, dădea ordine preoților din Ardeal: „Cuvântul lui Dumnezeu

¹⁾ Ioan Lupas: Istoria Românilor. București p. 87 și 88.

²⁾ Nicolae Sulică: Relațiile noastre culturale cu primii corifei ai protestantismului german etc. Tribuna Literară 1941 An I Iulie

³⁾ Sextil Pușcariu: Istoria literaturii române. Epoca veche vol. I-Sibiu 1930 p. 144.

să se vestească în limba noastră românească". În tot cazul înlocuirea limbei slavone în bisericile bihorene s'a impus atât din necesitate cât și datorită influenței husite care a dat imbold sufletelor doritoare de rugă românească.

Cinci manuscrise bihorene.

Cu restabilirea, sub influența reformației a limbii române în drepturile spirituale ale neamului, apar la Brașov și în Maramureș, primele traduceri care s'au răspândit foarte repede și în Bihor. Acestui fapt credem, se datorează lipsa urmelor slavone, prin cărțile din bisericile noastre. Socotind însă gradul de cultură a vechilor preoți, de slavonă, credem, că rosteau mai mult din memorie decât din cărți neînțelese, liturgia. Cât privește rugăciunea intimă a românului, ea n'a fost rostită în slavonește. L-au lăsat pe îndurate înlocuindu-l cu miluește alături de latinescul doamne. Doamne miluește a zis și atunci ca și azi. Când începău lucru nou sau un drum lung, își face către răsărit semnul crucii.

Primele manuscrise bihorene găsite, sunt din veacul el XVI-lea¹⁾. Și continuă truda lor până la sfârșitul veacului al XVIII-lea când cărțile tipărite mai ales peste munți și în mică măsură de episcopul Ioan Bobb, implinesc cu prisosință lipsurile atât de mari mai înainte ale cărților de slujbă religioasă, din bisericile noastre.

Abundența manuscriselor în bisericile bihorene, din acest răstimp, dar mai ales în veacurile XVII și XVIII, se datorește nu numai necesităților liturgice, ci ele se scriu și se răspândesc pentru a contrabalansa, cu lumină și credință ortodoxă, încercările de calvinizare care sunt atât de vehemente și periculoase. Singurul exemplar complet din Catehismul Calvinesc, s'a găsit la Budureasa. De

¹⁾ Dr. Ștefan Lupșa : op. c. p. 23. Și în privința vechilor manuscrise această lucrare e singura în care se pot găsi cărțile și diecii cunoscuți și publicați până în anul 1935.

altfel principii calvini, începând cu Gavril Betlen, s'au interesat îndeaproape de biserica bihoreană, de preoții și cărțile ei religioase. Și nu numai din „gândirea nobilă”¹⁾.

Văzând acest mare pericol, mitropolitul Varlaam al Moldovei scrie vestitul său *Răspuns* în care se adresează credincioșilor pravoslavnici ce se află în părțile Ardealului „cu noi într'o credință”. Cine știe câți din preoții bihoreni vor fi citit și răspândit acest *Răspuns* prin vorbă sau amplificându-l, Pentru că nu se poate să nu fi fost copiat poate în Budureasa de vre-un preot mai cu carte.

Dar strânsele legături cu Țările Române și cu mișcarea literară de acolo, se datoresc, tot din veacul al XVIII-lea mai ales, documentar românilor pribegi dintre care mulți s'au așezat în Bihor. Ortodocși prin neam, sprijinitori ai bisericilor ca domni, ei au ales pentru ei, dieci și slugi cari și-au continuat viața religioasă, în bisericile bihorene. Domeniul Solyomkő din jurul Aleșdului, cu biserici și tradiții vestite, a fost în stăpânirea lui Găvrilaș Movilă până la moartea lui. De altfel apusul Ardealului, a format rezervorul nesecat de mercenari pentru domnii alungați din scaun și nemulțumiți.

De altă parte, diecii și preoții alungați, de persecuțiile religioase din ținuturile Muncaciului sau, cine știe în ce împrejurări veniți din Moldova, ca vestitul și atât de harnicul Vasile Sturze Moldoveanul, — prin ei mai ales, — a înflorit în Bihor o epocă foarte bogată în manuscrise. E tocmai vremea când calvinismul din Ardeal ajuns la apogeu, dă lupta grea cu catolicismul hasburgic.

În veacul al XVIII-lea, cărțile tipărite vor pătrunde în număr mai mare în Ardeal. Ele n'au putut împlini nici de astă dată nevoile bisericesti. De altă parte erau atât de scumpe, încât preoții, cari țineau să aibă cărțile lor, proprietatea lor lucru foarte important pentru aceia vreme,

---

¹⁾ Andrei Veress: Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești vol. IX p. VI.

ajungeau cu greu să le cumpere. Acestui fapt, — dar și pentru că putea fi o meserie bănoasă, s'ar datora copierile de cărți din acest veac. Pentru că lupta religioasă se ducea cu cuvântul, și prin predicile scrise a unui Popa Iosif — sau faptele de vitejie ale atâtor martiri. În veacul al XIX-lea manuscrisele dispar: capacitatea tipografiilor ortodoxe de dincolo și dela Sibiu, ca și cele greco-catolice, iefnesc cartea, împlinind toate cerințele.

Mai sunt însă și alte manuscrise înafara cărților liturgice. Pe lângă codicile amintite mai sus este interesant manuscrisul plin cu cântări și informații, a lui Paul Papp de Poiana — Blenki, fost protopop al Beiușului. Versurile cu conținut religios și laic de frumusețe rară, desvăluie altă lectură a sufletului bihorean: prețuirea poeziei. De altă parte prin înscrierea în acest „notes“ a versurilor; căderea Holinului și legenda Brâncoveanului,¹⁾ se dovedește atât de puternicele legături spirituale și de neam, a tuturor românilor.

În bisericile din Copăceni și Colești, am găsit următoarele 4 manuscrise pe care nu le-am aflat trecute în cartea desamintită a D-lui profesor Șt. Lupșa.

În biserica din Copăceni, am găsit:

1. „Enchologhion — ce se zice Molitâvnicu în care să cuprindă toată treaba bisericii care se cade preoșilor dată întâiu dela svinții apostoli după ceă ă svinții părinți apostoli...”

La sfârșitul cărții se spune: „Sfârșitul Molitvelnicului... lui Dmăzeu celuia ce după început au dat și sfârșitul. Scris-am eu acest Molitvelnicu diacul Vasile Sturze Moldoveanu din izvodul ce s'au tipărit la Belgrad. S'am nevoit cu toată nevoința din ce am putut și mă rog preoșilor cine va celi pre dânsa . . . . (lipsește) . . . în ceriu... țărănă — Kare fire

---

¹⁾ Publicate de Dr. Ioan Lupșa în Anuarul Institutului de Istorie Națională (Cluj) vol. V, p. 60-462.

nu ... nice preut — om fără de greșeală, mă rog fraților ertați ca să vă ierte și pre voi Dumnezău și pre dânsa cetindu, pre noi pomeniți sănătoși dela Hs. Amin Domn tare și mare

„Mai mic și plecat al vostru Vasile Sturze Moldoveanul. Mă rog litvelor voastre să ertați... Scrisu în Răbăgani lângă Beiuș... 1698 — Oct. 3 zile“¹⁾

Manuscrisul are 548 de pagini. Pe paginile 2 și 3 sunt gravați în culorile negru, galben și roz, Sfinții Pavel și Nicolae. Pe ultimele pagini, cu aceleași culori, Sf. Maria cu pruncul Isus în brațe și Isus Hristos în mâna stângă cu globul, iar cu dreapta binecuvântând. — Manuscrisul are table de lemn îmbrăcate în piele.

2. Al doilea manuscris e un *Stratnic* scris pe două coloane. Are 202 pagini. Scris cu două feluri de cerneală: neagră și roșie. Pe prima pagină, are o gravură în cerneală neagră — în centru Isus Hristos: I s'a păstrat o singură abla de lemn, legată în piele. Legătorul care a compactat cartea, se vede că a fost mare meșter în această artă. Era preotul Mihaiu Popovici din Beiuș. Cartea a avut și două copii de tinichea.

La urmă se scrie:

„Ku ajutorul lui Dumăzău am scris cu Popa Gavrilă acest Stratnică. Anii dela nașterea lui Hs. 1765 luna lui Martie 16“.

Pe ultima pagină, scris de altă mână, pe o foaie rămasă goală este un foarte frumos fragment din literatura apocrifă. Acest fragment nu mai e scris în limba literară a vremii, ci în acea a poporului din Bihor. Il reproducem în întregime la altă pagină a prezentei lucrări.

3. Al treilea manuscris este Paraclisul Maicii Domnului. Foile dela început și sfârșit lipsesc. Totuși, copistu pare a fi preot care iscălește cu același caracter pe o

¹⁾ Pe un manescris din Maramureș, se scrie: „Și am scris eu robul lui Dumnezeu și mult păcătosul întru toate popa Vasile Moldoveanul dascălul ot Bășcoel ... dela zidire văleat... dela Hs. 1700“

marginile a cărții: „Popa Gavrilă ot Câmpani“ Are în text, chenare în cerneală roșie și neagră.

Reproducem din text:

„Ku kinurile tale Hs dăn kinuri neslobozi și ku învierea ta din putrezire neamu izbăvitu Doamne, slava ta ...

„Să se bucure fapturne și cerul să veslească ku mâinile să salte limbile cu veslia acestai Domnului nostru pre kruise găvozdi greșeale noastre și moartea omoră și viață nouă ne dărui. Adam cel Kăzutu lau învis ka u iubitor de oameni.

4. Manuscrisul al 4 lea este *Cazania din Colești*. Se pare a fi fost copiată după *Cazania* lui Varlaam din 1643 din care carte se mai găsește un exemplar în satul Călugări. Manuscrisul cuprinde 840 pagini, cu table de lemn legate în piele.

Pe ultima pagină se scrie:

„Sfârșitul și lui Dumnezeu laudă. Iară cei ce vă veți întâmpla a ceti pe această carte și veți afla greșală, voi îndireptați, luminați chiară și luminată... pentru că să vă lumineze și să Vă umbrească și pe voi darul Duhului sfântu amin“

„Scris-am eu popa Jurj din Leheceni această carte când am locuit în Buntești Anii Domnului. 1762 Noembrie 26“.

Credință și jertfă.

Fapte și însemnări mărunte dovedesc, că moralitatea ca și respectarea legilor bisericești, erau mult păzite de biserică și slujitorii ei. De aceia, picturile din biserici, cele mai multe, reproduc după textele biblice și realizate după închipuirea poporului, chinurile iadului rezervate femeilor „care strică pruncii“ sau acelor ce-și înșeală soții. Interesant faptul că în convingerea poporului, păcatul emană dela femei: de aceia urmașele Evei au în fața lor, în

biserică, cele mai groaznice chinuri ce li sunt rezervate în lumea viitoare pentru viața plină de păcate. — De astfel, pentru păzirea legii, până chiar în a II jum. a veacului al XIX-lea, cei păcătoși, erau expuși oprobriului public, bărbați sau femei, înjugați în „perindele“.

Aci erau bătuți sau scuipați.

Sinuciderea era unul din cele mai mari păcate: „Să se știe că la anul 1768 s'au întâmplat în Josani-Gurbești că s'au spânzurat o fată a lui Negău Nicoară și au mers domnii de au aprins-o de toată au arsu într'un coteț de porci“ fără să fie învrednicită de o înmormântare creștinească. De altă parte, feciorii lui Costea Pătru din Burda dau o carte pomană lui Popa Toma „pentru canonul lui Costea Pătru“.

În cele mai multe notițe de pe marginile cărților se pomenesc faptele de jertfă ale celor ce au dat bisericii. Se constată în această perioadă o întrecere în rândurile credincioșilor de a jertfi: pentru mântuirea sufletelor sau pentru a împlini un canon. „Această carte au cumpărat Horce M. din Călugări pe bani buni și drept pentru sufletul său și a tot neamului său“ (VII 3). Sau: „Acest Mineiu l-au cumpărat Zaha Toader, Zaha Tripă, Zaha Pătru, Zaha Simă cu 40 de florenți adecă 40 de fl. S'au mărturisit înaintea noastră și s'au dat la beserica de Totoreni de pomană. Mai 17..“ pentru vii și morți.

Când, cărțile fiind foarte scumpe — poporenii ne mai putând suporta toate cheltuelile, popa bisericii umbla prin sate și târguri după „milostenie“. . . . „iar nouă florinți și un mariaș au strâns tot popa Toader de prin târg și din alte sate, pomană și așa rămâne la beserica și la sat în Curățele ..ca să fie pomană cui au păritu, au cumpăratu și cui au datu multu și puținul într'u această carte și într'altel“.

Câteva cărți de-ale bisericii din Ceișoara, au fost cumpărate „prin milostenia creștinilor din Țara Ungurească, în anul dela Hs. 1828 Ian. 2 zile fiind birău Urs

Mitru, paroh Ivan Iosif dascăl Davidovici Iosif...“

Pentru biserica din Cârpeștii Mari, Tolde Irimie plătește să se „lege“ a doua oară o carte bisericească ...„ca să fie pomană dumisale, lui Tolde Irimie și muierii lui Ileana și la tot neamul dumisale Amin..“ în anul 1826. În 1863 învățătorul Pavel Dobosiu din același sat reamintește că Toldea Irimie „au plătit pentru ertarea păcatelor părinților lui.“

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, daniile sunt foarte multe, E vremea de altfel, când credincioșii macedo-români și greci, străluceau ca mari binefăcători ai bisericii și neamului. Cea mai frumoasă biserică a fost a lor din Beiuș; cele mai înalte școli tot a lor. Faptele lor, n'au rămas fără a căli sufletele atât de credincioase ale românilor din satele apropiate.

Cum se învăța carte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din notițele ce le publicăm, reese că, aceste cărți bisericești erau o avere. De aceia „umblau“ din mână în mână, la popi și dieci cari, unii învățau primele litere și să scrie, iar cei ce se pregăteau de preoție, tipicul. Până la finea veacului al XVIII-lea se poate afirma că acolo unde era o carte, era și școală. Feciorii popii sau a altora după ce-și însușeau puținele cunoștințe necesare pentru popie, dădeau cartea mai departe altor feciori, în felul acesta răspândindu-se lumina cărții și se formau viitorii preoți și dieci.

Manuscrisul lui Vasile Sturze Moldoveanul, ne-a păstrat câteva informații foarte prețioase. Pe această „prea înaltă carte“, Popovici Ioan din Dușești scrie: „Scris-am eu Popoviciu Ioan din Dușești când învățam între frații miei acasă în luna lui Aprilie în 19 zile în anul 1799... fiul înțelept învățat va fi și pe cel neînvățat slugă îl va avea“.

Între frații lui acasă, Ioan Popoviciu învăța:

„Kare împăratu au fost atuncea în lume cându au născutu domnu Hs.? Vasile ne și spune că au fostu Kisaru Agstu împăratu. Grigore iar întreabă: dară cine au făcut crucea?...“ În alt loc același Popovici Ioan scria: „Când învățam acasă între frații mei și spuneam tainele cele dumnezești — în luna lui Iulie în 6 zile în anul 1799..“

Din Dușești, această prea înaltă carte, a fost trimisă a Kis Dumbăvița de unde, după ce o vor fi învățat și alți „candidați“ de preoți, a ajuns la Copăceni. Dar în răstimpul dela 1699 data copierii cărții până la 1799 deci 100 de ani câți dieci sau preoți n'au învățat slova și porunca Domnului din ea?

Ceeace rămâne însă din aceste notițe e faptul, că cunoștințele ce se cereau preotului de atunci, erau cele strict necesare îndeplinirii misiunii și că se învăța acasă, „între frați“. Pentru a putea fi sfințiți, candidații își completeau cunoștințele la Curtea vlădicească în cele câteva zile sau săptămâni cât îi cerea vlădicu.

Vestitul diac „Popa Petre diin Crișul Negru diin satul Broaște de naștere diin Căbești“ scrie pe marginea unei Cazanii copiată de el: „și am învățat carte la Pomezău la unchiu meu la Popa Pătru de Câmpani“¹⁾. Mai mult decât în școlile „tractuale“ sau „districtuale“, cartea se învăța pe lângă un preot sau diac după cărți bisericești.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, școale în adevăratul înțeles al cuvântului au fost cele ale comunității ortodoxe din Beiuș. În anul 1783, Marcu Dimitre era deja dascăl de 12 ani.

Protopopul Paul Papp a copiat în manuscrisul său întrebările ce se puneau elevilor în școală, din care probabil a învățat și el:

¹⁾ Dr. Șt. Lupșa op. cit. p. 29-30.

„Hoi diece neînvăjate
 Ce la școală înveți carte
 Spune-mi mie ce-i unul
 — Unu-i fiul Mariei,
 In cer locuește
 Și pe noi ne stăpânește
 Hoi diece neînvăjate
 Ce la școală înveți carte
 Spune-mi mie ce sunt doo
 Doo, tablele legii
 Unui fiu Marie
 Ce în ceriu lăcuiește
 Și pre noi ne stăpânește
 Ce sunt trei? etc.

Dintr'un raport al unei comisii de anchetă care a cutreerat Bihorul în cauza unației în anul 1754, trimisă de Maria Terezia, se poate vedea care era gradul de cultură a celor mai mulți preoți în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Întrebați săteni despre purcederea Duhului Sfânt, membrii Comisiei sunt îndrumați la preoți — iar aceștia răspund „că au știut cândva dar că au uitat. Altul spunea că și-a pierdut cartea“, altul „că nu-i filozof să știe astfel de lucruri“. Despre cel de al treilea loc din ceriuri, purgatoriul, ei spun că sunt „vamile văzduhului“ unul amintește de 24, alții numai de 12 vămi. Cât privește capul bisericii, unii cred că e vlădica dela Arad, alții împăratul sau împărăteasa, ori cei patru patriarhi ai răsăritului. Cei din Curățele răspund: „Dumnezeu știe, noi nu știm.“ Comisia mai constată, că preoții erau sfințiții unii de vlădica ortodox, alții de cel catolic ori calvin¹⁾.

* * *

Pentru a învăța și alții carte sau pentru a fi copiate cărțile „umblau„ în toate satele unui „vidic“.

Dăm câteva exemple:

¹⁾ Extrase dintr'o conferință nepubl. a D-lui Dr. Șt. Lupșa.

Indreptarea legii tip. în Târgoviște la anul 1652, a zi proprietatea păr. Vasile Sala din Vașcău, a fost cumpărată de un protopop al Vașcăului locuitor în Câmpani — probabil pela 1690. În 1773 este a lui Popovici Niculae: „Să se știe când au dat sfânta Pravilă în Vașcău la popa Nicolae...” În 1843, au fost la un Nicolae Popvici din Seghiște. În 1844 a fost „la mine învățătoriu din Fâneală Haica Mihaiu. În 1803 în 29 zile a lui August a fost la Teodor Pop în Băița. În anul 1843 Martie în 9 zile această carte, „au fost și la mine cel mai mic dintre preoții din Selişte”. În aprilie 26 — anul 1824, a fost în Bărăști la Ioan Coroiu.

Cazania din Colești. Această carte a fost copiată de popa Jurj din Leheceni când locuia în Buntești, la anul 1752. În 1804, scrie popa Mihaiu „este a lui popa Avramă diin Leheceni vândută lui popa Iovu pentru bani”.

Tot popa Avram, o dată pomană bisericii din Cărpinet „cumcă dela beserica Cărpinetului să nu se ducă la altă beserică nicidecum”. Pe la 1800 (zecimalele nu se pot descifra) mai corect credem după 1804: „Această carte este a bisericii din Colești. Scris-am eu popa Ali-sandru din Briheni”.

Manuscrisul lui Vasile Sturze-Moldoveanul, a fost copiat în Răbăgani în anul 1698. În 1779 e la Dușești unde frații Popovici învață carte pe el. De aici trece în Dumbrăvița de Codru ca să ajungă la Copăceni.

Nu toate cărțile au ajuns această soarte. Se pare că acestea au fost proprietate personală și nu a bisericilor. Pentru că cele cari sunt cumpărate „pă sama” cutărei biserici, sunt proprietatea aceleia până azi.

Ce preț aveau cărțile.

O Cazanie din Vașcău cumpărată în anul 1769 a fost cu 13... (probabil zloți) De notat că această carte a apărut abia cu un an înainte.

În 1785 Coroi... cumpără o *Păscălie* cu 2 zloji. *Indreptarea Legii* tip. în 1652 din Vașcău, a costat 80 de florinți.

Un *Octoih mic* din biserica satului Călugări proprietatea lui Mercea Petru a fost cumpărată cu 3 f. v.

Tot un *Octoih* proprietatea bisericii Călugări s'a cumpărat pe „bani buni 8 florenți și 5 fonți de clisă prețuit cu 10 groșițe“.

O *Evanghelie* tip. în mănăstirea Snagov la 1697, o au cumpărat popa Todor din Vărzari de Jos, cu 14 zloji.

O altă *Evanghelie*, a satului Sârbești tip. în 1765 în vremea lui Ioanichie Rednic, a fost cumpărată cu 16 florinți.

Zăheștii din Totoreni, au cumpărat un *Mineiu* cu 40 de florinți.

Un *Antologhion* a Comunei Drăgănești, a fost cumpărat cu 60 zloji: în luna Maiu 1816. A fost atât de scump, încât în pomelnici au fost trecuți numai cei ce n'au vrut să dea bani. Ceeace înseamnă că majoritatea satului a contribuit la cumpărarea ei. Satul Drăgănești mai cumpără o carte *Evanghelie* tip. în București la 1773, — din Ardeal în 1784.

Pentru un *Triod* a bisericii din Talpe, Popa Gligore, „avându baiu cu muierea frăținelui, a lui Popa Vasalie anume Toderic, o au plătit și pre é afară adecă i-au dat 10 vici de tenti sau 20 de zloji: pentru Triodu și alte nimicuri“. — Poate s-o mai fi plătit „afară“ și pe alții.

Un *Kiriakodromion* tip. în 1649 „carte lui Nicu Lupău o au cumpărat cu frații săi din banii lor cu 20 de florinți“.

Un *Liturghier* a fost cumpărat cu 13 zloji în bănuși.

Pentru satul Beiușele s'a cumpărat un *Kiriakodromion* cu 26 florinți.

Pentru biserica din Curățele s'a cumpărat un *Triod* cu 13 florenți și 1 mariaș bani strânși „de prin târg și de prin alte sate“ de popa Teodor.

În 1784 pentru biserica din Remetea, se cumpără o carte anume **Strașnic**, cu 5 florinți. Iar un **Kiriakodromion** cu 14 florinți vonași (în anul 1785).

Un catavesier, a fost cumpărat de sluga lui Mitruț Nicu cu 9 mărieși.

Pentru comparația prețurilor, arătăm după o notiță, că în anul 1795, „când au fost foamete mare“, un căbel de cucuruz a fost cu 8 zloți.

Un **Strașnic**, tip. la Blaj cu 6 florinți. Un **Octoih** a fost cu 8 florinți.

O Evanghelie Invățătoare tip. în 1694 a fost „cu 14 florinți și o vică de mălai și o jumătate de vică de sămânțe de cânepă“.

În 1868 s'a cumpărat un **Mineiu** tip. la Blaj în 1838 pentru biserica din Goila „cu 40 florini valută acar ban rai 100 florini“.

Un **Triod** cu 5 florini.

Un **Octoih** pentru biserica din Roșia, s'au cumpărat cu 16 zloți (anul 1836) — un altul cu 12 zloți iar o Evanghelie care s'a cumpărat dela Popovici Moise din Meziad în 1836 cu 15 zloți.

Un **Triod** a bisericii din Sohodol, s'a cumpărat cu 46 zloți (anul 1838).

Într'un **Strașnic** tip. în 1773 în vremea Mariei Terezia au dat „adică trii zloți Orsan pruncu popii, apoi 4 florinți i-au dat Pașca Mihai“.

Un **Triodion** din Drăgoteni a costat 30 de florinți valută — iar un liturghier vândut tot de popa unit Vutan Teodor din Delani, cu 10 florinți valută. În 1849 același preot vinde o carte cu 12 florini valută și 30 de creițari.

Un prapor a costat 30 de florinți. Un **Penticostar** dela Blaj „cu 28 zloți de aramă și făcând Cristea Gh. și Cristea Ianoș 13 tălpi în muncă pentru 51 de zloți și a mai înlors Gal Gh. 1 zlot și Gal Ghiuriță 13 zloți. 31 zloți au dat pentru el și s'au luat în anul 1803“.

Un **Triod** pentru Seliștea de Pomezău „cumpăra

prin mine smeritul popa Onu", a fost cu 16 zloji și 3 mărieși — la cari au ajutat și alții.

Mineiul — manuscris a lui Pavăl Dascălu din Varmeghia Muncaciului (terminat în 1733) a costat 8 florinți vonași în 1801.

Octoihul bisesicii din Cojdeni a fost cu 30 florinți și argint în anul 1857.

O Cazanie a satului Cârpeștii Mari a fost „luată“ de popa Gheorghe Dume-Josanu cu 22 de florinți“ în 1764.

Din cele înșirate, se vede că prețurile cărților bisericești erau foarte mari. De aceea la cumpărarea lor se întovărășeau mai mulți săteni — sau cum e cazul cu cărțile din Ceșoara, ș'au cumpărat pe bani colectați dela creștinii din țara ungurească — ori de prin sate și târguri.

Legători de cărți. Costul legatului.

Cărțile ce ne-au rămas în biserici, mărturisesc o grijă foarte mare de care s'au învrednicit din partea preoților și a credincioșilor. Toate sunt legate în piele cu tăbli de lemn. Pentru că legatul lor costa iar câțiva zloji, se plătea de pomană de credincioși unul sau mai mulți în tovărășii. Lucrarea era executată sau de compactori ambulănți, sau de unii preoți din aceste părți cari se ocupau intens cu compactatul lor.

Dăm mai jos câteva nume și date privitoare la prețul legatului :

Sinesie Groza legător de cărți compactează un Catavasier „prin cheltuiala satului Călugări“ în 13 XII 1845.

Bodnar Petru străiștar din Beiuș. „am aflatu banii trebuincioși de au înoitu Evanghelia“ anul 1861.

Un Testament a bisericii din Totoreni a fost „legat de popa Iosif din Beiușu în anul dela Hs. 1738“. Tuciul Ignatu și cu soțu său anume Neacșa au dat 4 măriași de pomană... În care popa va face liturghie, să-i pomenescă la sfânta liturghie“. Fiul lui Popa Iosif anume

Popa Mihaiu preot și urmaș al tatălui său în Beiuș a fost cunoscut de un mare și iscusit compactor de cărți.

O sfântă Carte anume Penticostariu a bisericii din Petreasa, „o au legatu amu a doua oară Crăciun Petre... cu jupâneasa dumisale Maria pentru doisprăzece coji de pânză... de smeritu Toma legătoriu de cărți din Ardeal din Varmeghia Belgradului din numitul oraș Tenș anul 1827“. Acest legător de cărți a murit în Petreasa în 1830 Sept. 5 zile.

Un Antologhion proprietatea bisericii din Remetea, „s'au legatu cu 8 zloți în Mizieșu la Teodor Balint administrator p. pesc a Beiușului.. de un legător de în Aradu“. Probabil că acest legător de cărți își avea „atelierul“ la protopopul din Mizieș unde lucra așa cum a fost cel din Petreasa. Pentru cartea asta și pentru o liturghie, popa Toma Chirla, dă „o brădie de făină de grâu și pentru liturghie 4 zloți“.

O carte din Josani, a fost legată pentru 7 florinți.

Un Octoih a bisericii de Guibești, a fost legat în 1852 Aprilie 27 pentru 3 florinți de argint de popa Nicolai din satul Căbești, care se ocupa și cu aceasta meserie. Tot acest popă „Nicoară“ leagă o carte pentru Roșia „dărt 4 zloți“ în 13 Februarie 1855. Popa Nicolae mai leagă o carte a lui Duma Gheorghe din Roșia în anul 1827, pentru 3 zloți.

Costa Th. din Drăgoteni plătește pentru legatul unei cărți 2 florini.

Popovici din satul Cojdeni dă un Octoih „la popa Nicolae să-l lege pentru 3 zloți de bani de argint. E același popă din Chebești.

„Smeritu Toma“, leagă o carte a lui Tolde Irimie din Cârpeștii Mari în anul 1826 „amu a doua oară pentru 5 zloți.

O carte bisericească, legată, costa o avere. De aceea posesorii lor particulari sau comunitatea, le „lega“ de locul lor, prin blesteme înfiorătoare.

Zălogirea cărților. Afurisenii.

Un fapt care trebuie remarcat, pentru că aruncă lumină asupra prețului mare pe care îl avea cartea mai ales pentru preoți și dieci, e zălogirea lor. Se iau și se dau bani pe împrumut, sau se rețin cărțile pentru datorii.

Ioan, parohul Lazului, scrie pe o carte din Crișcior pela 1755 (?) că aceste 2 cărți sunt zălog la mine dela popa Avramă pentru 7 florinți și 54 grițari“.

In Merag s'a zălogit o carte (Kiriakodromion sau Evanghelia Invățătoare tip, în 1732) „pentru 15 florinți și între acei bani am dat eu diacul din Merag anume Haidu Ilie am dat 3 florinți și Istoc Mihai încă au datu . . . . șia au dat 3 mărișei, Haidu încă au dat 3 mărișei“ leat 1757.

In 1782, popa Flore au luat „înapoi banii ce au fost dat tată său în cartea aceea: Făt Toma din Tărcăița 40 de creștari și Făt Vasile 1 măriș și Clonda Lup 3 mărișei și Haidu Ion un măriș și Dan Ursă din Mizieș 16 creștari, Și tăt în acei bani popa Vasile încă au dată 17 creștari — ca acela nimeni să nu-i mai ceară înapoi“.

Un Testament Nou tot din Merag, „au fost zălog la Bârsan Mihai din Cusișu pentru 7 mărișei și au datu Istoc Mihai din Meragu 3 mărișei, Istok Simion 4 mărișei. După aceea au venit diecii din Cusișu anume Dimitrie și Vasalie și au mai luat 3 florinți dela Istocștii din Merag. Apoi aceasta carte să nu o poată înturna nimeni până când or veni banii. . Eu diac ot Mierag anume Ilie (?) Meseța Feurarie în 29 de zile . . . 1753“.

Se pare însă că zălogirea cărților nu s'a făcut numai pentru banii primiți dela Istocștii; ci, se'prea poate că în Mereag să fi fost o școală în care a învățat carte după cărțile amintite poate sub grija lui popa Simion, dieci și copii din sate din apropiere. Se amintesc în mare cinste și diecii din Cusiș.

Pe o Evanghelie din Lazuri de Sohodol, care s,a

dat „la această sfântă beserică din Roşia” se spune că cine o va vinde sau o va zălogi acela să fie afurisit. Pentrucă îndeosebi cărţile, bisericile fiind prea sărace în cele necesare cum se poate constata după obiectele ce le avea biserica Remetea, — erau extrem de căutate. Cel ce o lua, o zălogea sau o vindea şi nu putea fi înturnată decât după achitarea banilor.

De aceia, au fost legate de locul lor cu blesteme... „Şi cine ar îndrăzni a o înstrăina dela această sfântă beserică, fie afurisitu de 318 părinţi dela Niceia şi să verse maţele ca alui Arie protivnicului”.

Sau:

... „Cine o va fura să fie afurisitu de 40 de sfinţi care au făcut săborul...”

Pe un Kiriakodromion, din Talpe, se lasă cu limbă de moarte:

... „Şi nimeni să n'o poată lua de acolo, nici popă nici diacu, nici mireanu până în veacu. Batără că s'ar schimba popii însă cartea aceasta să nu o poată duce dela această beserică” scrie popa Daniil din Şebiş. Dela naşterea lui Hs. 1703 (?)

San: „Orice preot va fi, să nu zică că-i a lui ce numai a besericii 1787 August 6”.

Pe altă carte: „Iară cine vrea au înstrăina sau să zică că a lui, să fie afurisitu de 318 părinţi sfinţi care la prima săbor dela Nichia, s'au adunat împotriva lui Arie ereticul”.

Cărţile cele mai multe, au fost date bisericilor pomană şi pentru iertarea păcatelor a celor vii şi morţi sau a tot neemului. Singura obligaţiune ce o avea preotul era să pomenească numele donatorilor, la sfânta liturghie Preoţii, se vede, mai şi uitau după câteva pomeniri, de dorinţa creştinului. De aceea, în acelaşi blestem contra hoşului, figurează şi popa care va uita:

— „Această dumnezeiască a noastră carte spre sfântă sfinţită beserică — oricine s'ar afla să o ia dela

beserică să rămână afurisitu și blestematu... și să fie blestemat numele a lui — iar pe necredinciosul și popa care va sluji și nu va pomeni, cât va sluji la sfânta beserică, precum o picat luceafăru din ceriu așa să pice în munca iadului. Și iară de nu va pomeni întotdeauna precum s'a dovedit mai sus, iară aceasta 1822..“

Aceste blesteme, sunt foarte frecvente în documentele de danie a Domnilor munteni prin care blesteme, urmașii erau siliți să respecte hotărârile donatorului: „Dacă însă nu le va cinsti și nu le va înqi și nu le va întări aceste cărți ale Domniei mele și această pomană a Domniei mele, ci le va strica și le va rupe, Domnul Dumnezeu să ucidă aici trupul lui, iar în veacul viitor sufletul lui și să fie blăstămat și afurisit de 318 sfinți părinți cari sânt la Nicheia și să aibă parte de Iuda etc...”¹⁾

Aceste blesteme, ca și „iertăciunile“: — „rog pe cei tineri și pe cei în vârstă... care vor ceti și vor scrie pentru iubirea lui Hs. să îndreptați etc....“²⁾ ne-au venit prin contactul strâns cu țările Române, deodată cu cărțile de acolo. De unde se poate constata că între români n'au fost graniță spirituală niciodată ci, că cele două mari uniități românești, Ardealul și Vechiul Regat și-au împrumutat reciproc cărțile, ca și dascălii.

Vânzătorii de cărți.

Intr'o epistolă a episcopului de Râmnic Grigore către episcopul ardelean Dionisie Novacovici, din 28 Dec. 1761, episcopul Dionisie e rugat să intervină la generalul din Sibiu să-i permită să trimită la Arad prin vama Boiții, 500 de cărți de slujbă în românește, tipărite de el în tipogra-

¹⁾ Grigore Naudris: Documente românești în limba slavă din Mănăstirile Muntelui Atos 1372—1658. București 1937 pag. 88.

²⁾ Aurelian Sacerdoteanu: Predosloviile cărților românești București 1934.

fia sa din Râmnic la stăruința episcopului de Arad Sinesie¹⁾ Din Arad sau Bălgrad, aceste cărți s'au răspândit și în Bihor prin intermediul preoților, și mai ales a vânzătorilor de cărți. Se pare că vărzării și azi comercianți ambulanți de icoane și mărunțișuri, au vândut în vremea aceea, și cărți de slujbă.

Pela 1837 e cunoscut Bucur Bucur din satul Sedișel de Jos (al popii Bucurovici) care vinde cărți în mai multe sate. Un Octoih al bisericii din Călugări a fost cumpărat dela popa Flore din Sitani în anul 1805. Un Molitvelnic din Sohodol de Vașcău, a fost cumpărat „din Vărzării de Sus de Matica Gh. dela Popovici Avram 1846”. Satul Drăgănești cumpără o Evanghelie... „și o am adus din Ardeal eu smeritul... Mihai... diacon (?) anul 1785”. Prin protopopul din Beiuș Ianos Șteff, s'au vândut de asemenea multe cărți. O Cazanie a bis. din Talpe s'a vânvut prin el, în 1792.

BCU Cluj / Central * * University Library Cluj

Aminteam în cele precedente, că bisericile noastre erau foarte sărace. Preoții erau plătiți de sat după cum se puteau înțelege. De aceea, dacă ei voiau să facă ceva pentru sat, o luau după pomană prin sate, târguri și prin „țara ungurească”. Iată starea bisericii din Remetea în 1819: „și atuncea am primit besereca din Remetea și atuncea am aflat cărțile care trebuie la o beserecă. Iară bani n'au fost la beserecă fără numai io groșițe și 4 fe-loane iară stihare nici unul și psaltire n'au fost atuncea la beserică. ... Și atuncea eu am dat tătă cheltuiala pentru popir și am gătat popa de au slujit la beserică cu plata cu tătă. Cheltuiala multă și puțână a fost dela mine” ... Scrie popa Toma Chirla.

Tot el a însămnat și tocmeala: „tătă stola 7 vici de tentiu, pământ pă sama me și a bisericii 2 căbele de sănănătură și 4 căbele de fân și jumătate de zi de lucru”.

¹⁾ Dr. Ștefan Lupșa op. c. p. 31.

De botez un mărieș .. Dert o sfeștanie 6. La prunci mici 15 groșițe ...” etc.

În timp ce bisericuțele sătești se sbăteau în sărăcie, se ridica mândră în locul celei de lemn și stuf, în Beiuș, biserica bogăților negustori macedo-români și greci din deal. Dela Beiuș. Dela sfârșitul veacului al XVIII-lea se pot urmări aici câte 2 preoți în afară de marile sărbători: ale Paștelui și Crăciunului când, beiușenii, mai aduceau cu plată mare pe popii din Căbești ori din ținutul Pomezăului. — Iar preoții lor, au avut norocul unor remunerații mai cinștite.

DOCUMENTE

publicate în ordinea cercetării satelor din cele trei plăși: Vașcău, Beiuș și Ceica).

I. VAȘCĂU

biserică și școală din cărămidă.

1. Cazanie tip. 1768 în București.

— „Această Cazanie este alu Gheorghie din Chișcou și cumpărat cu 13...
Meseța Octombrie 1769“.

Pe ultima față:

— „Aceasta încă să se știe că eu m'am pus învățator la Bărăști și Vașcoh... 17 Iulie Anu 1802 Eu Nicolae Popovici de lege grecească.

— „Încă mai dăduse una de înștiințare până au făcut anumitul administrator Conscriptia mai nainte după preoți am făcut-o amândoi în luna lui Iulie 20 de zile 1805. Din toate moșiile. Am scris eu Invățătoriu Nicolae Popovici“.

2. Minologhion tip. în 1781 în Blaj cumpărat în 1788.

— „Acestu Mineiu este a bisericii din Vașcău care s'au vizitat și s'au aflat iosag (?) drept prin mine în Vașcău Martie 11 zile 1792.

Ianoș Șteff protopop Beiușului“

— În Vașcoh Septembrie în 28 anul 1794 Scris-am eu Gerlan Mihai diacul Vașcoanilor.

— Și la Bărăști fiind cântăreț prea cinstitul diacon Coroi Tanasie locuitor în Bărăști 1794.

3. Păscălie.

Pe ultima foaie e scris slavonește.

În interior: Coroi ...1785“. — Care o cumpără cu 2 zloji.

4. Indreptarea Legii tipărită la Târgoviște în anul 1652. Această carte e azi în posesia părintelui Vasile Sala din Vașcău.

Pe marginea ei se scrie:

— „Această sfântă și dumnezeiască Pravilă este cumpărată de mine protopop al Vașcăului cu 80 de florinți în luna lui Indrea 21 de zile 1690 (?) locuitor în Cămpani de Sus“.

— Această sfântă Indreptare a Legii este a lui Popovici Nicolae. Insămnat-am eu Vasile“.

— „Rogu-mă lui Dumnezeu din Ceriu să ierte pe fratele și slujitorul Sfintei Treimi Nicolae Popovici care au viețuit cu mine învățat... 10 ani și el s'a dus în Domnul. Haica Mihaiu învățătoriu în Fânață“.

— „În anul 1803 în 29 zile a lui August au fost sfânta Pravilă la mine Popa Teodor în Băița“.

— „Popovici Nicolae 1773.“

— „Această Sfântă Indreptare de Lege au fost și la mine învățătoriu în Fânață în anu 1844. Haica Mihaiu învățătoriu născut în Seghiște..“

— „Anul 1923 — 12 zile a lunii lui Aprilie nici unu om n'au avut fân și marhăle au fost să piară de foame. Bucatele n'au fost scumpe dar..“

— „Să se știe când au dat Sfânta Pravilă în Vașcău la popa Nicolae și am scris eu diacu Iancu din Vașcău anu 1773.“

Ioșă Ianoș 1773“

— „Nicolae Popovici din Seghiște..“

— „Indreptarea Legii adică Pravilă... au fost la mine la învățătoriu din Fânață Haica Mihai.. 1844. Haica Mihai învățător“.

— „Această Indreptare a Legii sau almintrele Pravilă Sfântă de sfinți părinți întemeiată și de sfintele soboră introduse au fost și la mine cel mai mic între preoți din Săliște în anul 1843 Martie 9 zile“.

— „Scris-am eu Popa Iancu paroh în f. Cămpani“.

— „Să se știe când au fost această Sfântă

Pravilă la mină la Bărăști luna lui Aprilie 26
-- 1824. — Ioan Coroiu.."

5. **Octoih** tip. în 1706 (7214) în tipografia Sfintei
Episcopii a Râmnicului.

— „Dat de Gherlan Oana în 1779 — Coram me
Ioane... ludimagister“. E Scrisoarea lui Ioan
Steff protopopul Beiușului.

6. **Apostol** tip. București 1704.

— „1799 luna Ienuarie 7 zile s'au adunat arhi-
erii la Oradea Mare printre care.. eu popa
Mitru paroh Vascău“.

II. CĂRPINET

1. **Antologhion** tip. în 1736 în tipografia Episcopiei
Râmnicului sub Carol al IV.

— „Ianos Steff.. 1792“

2. **Evanghelier** tip. în 1765 în vremea Mariei Terezia.

— „Ianos Steff.. 1792“.

3. **Triodion**

— „Acest Triodion au luat Petran Mihai la
besearică 1792“.

4. **Mîneiu.**

— „Această carte este a lui Simion Popovici
locuitor în satul Mănerău..“

III. LEHECENI

(Sat cu veche tradiție bisericească. Ocupația
locuitorilor: *olăria*).

1. **Cazanie** tip. în București în anul 1732.

2. **Octoih** tip. la Buda 1826.

3. **Strașnic** tip. în 1804 la Blaj.

— „La 1865 a murit Pesta Terentie Rácz pro-
topop Beiușului“.

— „Ioachim Murgu docinte comună în Șicula Arad..”

— „Matcău Teodor aprile 27 a 1824 cumpărat pomană la sfânta beserică”.

4. **Penticostarion** tip. în vremea lui Ioan Bobb.
— „Cumpărat de fiii lui Popa Mihai: Adam Popovici și Nicolae locuitor în Leheceni” — în schimbul Crâșmei Satului pe 2 ani (cu 30 Zloți) 1834.

5. **Triodion** 1831 în vremea lui Ioan Bobb. Blaj.

6. **Evanghelie** tip. în 1765 cu cheltuiala episcopului Făgărașului și Blajului.

— „a bisericii din Cărpinet Ianos Șteff 1792”.

IV. SĂLIȘTE DE VAȘCĂU

Sat românesc. Case din piatră — cu „etaj” — și pereții din cărămidă sau văioaje¹⁾. Locuitorii sunt olari, vărari etc. De-alungul uliții, melițe înfipite în frăgari sau șoșii caselor, tocănesc cât îi ziua de vară.

1. **Catavasieriu** tip. la Blaj în 1777. Cumpărat în 1784.

2. **Evanghelie** tip. în 1750 în București.

— „la ce lucru minunat grăesc și înfricoșat lucru vreme de povestit și întâmplare vorovesc lucru de moarte cumplit, neauzindu-se nimicii toriu ce s'a întâmplat pe Crișu și în Câmpensat și în Abrud oraș frumos și prin țară mai în jos la Idin și prin Cricău despuiati munți până la Trascău Ce mă rog de ascultare să vă spuii acea întâmplare ce având Crișan nevoie că nu le dau chisturile voie s'au vorbit... toți (?) ca să-și omoare domnii toți nici doamne nici domnișoare să nu rămână în picioare. Ce D-zeu cel prea sfânt au zdrobit acel rău gând căci

¹⁾ Cărămidă neagră (N. A.)

cari văzându-se în pace, vor ști cebrtzui it vor face bătând în câteva sate a ucideoecăd și a bate. Bătând până la Mihăileni aunândm către Câmpeni cu honogi și cu căpitani să se bată toți..."

V. POIANA VAȘCĂULUI

Sat într'o înfundătură de munte. Locuitorii, se ocupă cu creșterea vitelor și muncitori la pădure. — Biserica clădită în 1803, are pereții de piatră și coperiș de lemn. Pictura foarte interesantă. În tinda femeilor se mai poate desluși chinurile femeii stricate: goală, încolăcită de șerpi. Până mai înainte, cu 70 de ani, erau lângă biserică „perindele” juguri de lemn, în care erau introduși creștinii ce se purtau rău.

— Cărțile de pe vremea episcopilor Iosif Putnik și Ioan Bobb.

Din puținele însemnări, se poate constata că în 1822 era la Beiuș o legătură de cărți.

Pe o carte:

— „Scris-am eu Gheorghe Foltuțiu învățător în comuna Poiana. 1866..”

VI. CRIȘTIOR

Sat împrăștiat.

Din conica bisericii scrisă de Popa Andrei reproducem:

— „În biserica din Călugări, este un Trion în care se scrie:

1. „Cinstite părinte și al meu frate namestric Crăciun din Călugări întru Hristos să trăești cu soția Sfinției Tale... Aceste 2 cărți sunt zălog la mine dela popa Avram pentru 7 florinți și 54 crițari. Dat-am în Laz Iulie 18 Ioan fiu parohul Lazului 1755 (?). La urmă:

„Această sfântă și dzească carte ce se cheamă Strastnic este a lui Popa Alexă din Crișior..”

„Și am legat eu Ioan Slava neamiș din Hălma-

jiu pentru să fie pomană acestor oameni anume vii... Scris-am în luna lui Sept. 14 zile 1778".

Cărțile de slujbă ce se mai găseau în 1931, cele mai multe au fost tipărite în vremea și cu cheltuiala episcopului Ioan Bobb.

2. pe o carte se mai descifrează:

— „Cumpărată pomană de Zoica Adam pentru sufletul părinților, dela vânzătorul de cărți Bucur Bucur (al popii Bucurovici 1837).

VII. CĂLUGĂRI

Inscripții:

I. „Această sfântă biserică s'au făcut și s'au arădicat în vremea D-lui Episcop Gherasim Rácz, Balint T. protopop și Mercea Crăciun preot Mercea Mihai chitor și Zdrânca Nicolae birău — și s'au sfințit în luna Noembrie 8 zile și anul 1845“.

II. Acest sfânt templu și altariul s'au zugrăvit în vremea prea sfințitului Domn Procopie Ivascovici episcop și D-lui Adamovici Arsenie pbbiter, Mercea Petru preot, Bogdan Filip chitor și birău și robul lui D-zeu Mercea Gavril zugrav (din Călugări) în luna lui Sept. — 1853.

Cărți:

1. **Molitvelnic** tip. în Sibiu 1849.

2. **Octoih mic** tip. Sibiu 1842.

„Această carte este lui Mercea Petru cumpărată dela Ardelean cu 3 fv. 1846 — cumpărată de Mercea Crăciun :

3. **Octoih 1812** la Târgoviște.

— „Această carte este a lui Pop Iancu din Călugări.

— „Această carte au cumpărat Horce M. din Călugări pe bani buni și drept pentru sufletul

său și a tăt neamului său și s'au cumpărat cu bani buni 8 florinți și 5 fonți de clisă prețuit cu 10 groșițe și o au datu în mână la Ioan Popa ginere său să fie a lui și a pruncilor pruncilor lui. Mărturie Toma Mihai, Onța Petru și Onța Ilie și s'au cumpărat dela Popa Flore dela Sătani în anul 1805".

4. **Ceaslov** tip. de Episcopia Râmnicului la 1753.

5. **Catavasier** tip. de Ep. Râmnicului la 1769.

— „Această carte s'a legat în 13 XII 1845 prin cheltuelile satului Călugări. Sinesie Groza legător de cărți“.

6. **Apostol** 1767 — tip. în Blaj.

— „Anno 1790 Iulie 15 zile — am fost în Călugări pentru... veniturilor parohialnice.

Ianos Șteff ppop Beiușului“

7. **Cazania lui Varlaam** tip. 1643 în Iași.

Predoslovia:

„Carte românească de învățătură duminecelor de preste an și la praznice împărătești și la svinți mari. Cu zisă și cu toată cheltuiala lui Vasile Voevodul și Domnul Țării Moldovei din multe scripturi tălmăcită dăn limba slovenească pre limba românească

lo Varlaam Mitropolitul de Țara Moldovei...“

Din această Cazanie, lipsind câteva foi la număr, sunt completate cu mâna.

Notițe:

„Această Cazanie este a bisericii din Călugări. S'au vizitatuluit în Călugări, Martie 12 Anul 1792. Prin mine Ianos Șteff. protopop“.

VIII. VAȘCĂU SOHODOL

1. **Psaltire** tip. în 1826 în Sibiu.

— „Această carte este a lui Popovici Gheor-

ghe din V. Sohodol în 27 de zile alui **Aprilie** 1835“.

2. **Octoih** tip. în 1826 în Buda:
— „1838 Popovici Gh. preot“.
3. **Molitvelnic**
— „..... cumpărat din Vărzarii de Sus de Matica Gh, dela Popovici Adam 1846..“
4. **Catavasier** ...
— „... cumpărat la 1835“
— „... 1835 preot: Popovici Gheorghe“.
5. **Cazanie** tip. in tipogr. Râmnicului 1748.
— „Această carte au cumparat Vica Teodor din satul Sohodol la biserica gr.-neunită. „Să se știe aceasta că este a dascălului Dimitrie din Beiuș 4 Febr. 1773“.
6. **Evanghelie** tip. 1765 în Blaj.
— „In anul 1865 m'am făcut eu Popovici Gh. de preot în ziua de .....

IX. COLEȘTI

În biserica acestui sat, am găsit un manuscris — Cazanie cu o foarte frumoasă caligrafie. Poate să fie o copie a Cazaniei lui Varlam din 1643 din care am găsit un exemplar în satul vecin: Călugări.

Reproducem un mic pasagiu:

„Zisau Domnul pilda aceasta: doi oameni au intrat în Beserecă să se roage: unul fariseu și altul ei vameșă. Fariseul stândă așa se ruga întru sine: Doamne mulțămescuți că nu sântu ca ceia lalți oameni: jefuitori, nedrepti, preacurvari sau ka și acestu Vameșu...“

În text are numeroase cuvinte prescurtate și litere aruncate deasupra cuvintelor.

La sfârșitul cărții:

„Sfârșitul și lui Dumnezeu laudă: Iară cei ce Vă veți întâmpla a celi pre această carte și veți afla greșeală, voi îndireptați luminați chiară și luminată... pentruca să vă lumineze și să vă umbrească și pre voi darul duhului sfânt amin:

Scris-am eu popa Jurj din Lehecenii această carte cândă am locuită în Buntești. Anii Domnului 1762 Noembrie 26“.

Notițe pe margini :

— „Scris-am eu popa Mihaiu cum că această carte Kazanie este a lui popa Avramă diin Lehecenii vândută lui popa Iovu pentru bani... anu 1804“.

— „Această carte este a băsearicii din Kărpenetu dată pomană de popa Avramă din Lehecenii, cum că dela besereca Cărpenetului să nu se ducă la altă beserecă nici decum...“

— „Această carte este a lui popa Mihai din Lehecenii — Kazania scrisă cu mîna... tiită

— „Scris-am în luna lui Martie 30 zile anu 804“.

— „Această carte este a bisericii din Colești. Scris-am eu popa Alisandru din Brihenii... 1800(?)“.

X. CÂMP

1. **Cazanie** tip în București în 1768.

— „Eu popa Coste din Câmp, am dat această carte pomană pe sama beserieii pentru sufletul lui popa Coste și a lui Maria Toder, Oana Filip, Todorița Marinca, Marcu Barbură, Todor Ioan Pecca..“

„Că nimene să nu fie slobod a o lua dela sfânta beserică această carte. Eu popa Coste las cu limba me“.

2. **Evangelie** tip. în Sibiu la 1806.

— „In anul 1813... Scris-am eu Popovici Petru din Crișcior“.

— „Această sfântă carte iaste a bisericii din Colești..“

XI. VARZARII DE SUS

Cazanie.

— „Această sfântă și Dumnezeiască Kazanie o au cumpărat Nicolae Toma din Vărzariu cu 16 fl. și o au dată pă sama Sf. beserici din Vărzarii de Sus ca nime să n'aibă nici o întindere ci să fie a numitei beserici în veci.

Datu-s'au în ... 22 VII 1799. Intr'această zi s'au și sfințit beserica prin noi Ianos Șteff protopop Beiușului, Crăciun Merce neamesnicul Vășcăului — cu blagoslovia episcopului Aradului Pavel Avacumovici..“

XII. VĂRZARII DE JOS

1. Penticostar tip. la Blaj în 1768.

— „Cuvine-se lucru... să vi se de învățătură pentru Sf. Agneț cum trebuie să se jertfească întru Sfânta și marea Joi și cum să sfârși Marți la utrenie și să-l fie peste tot anul în sfânta și marea Joi seara, cuprinde pregătirea Paștelor și mielului de paști“.

„Iar dacă se va întâmpla de se va mucezi sau se vor strica Sf. Taine, nici într'un chip să nu îndrăznești a cumineca pe cineva și nici să aștepți. Iar până la Joi Mare celalt agneț să scoți și să-l sfințești, să-l usuci și să-l păzești cum te învață mai sus și cu acele să cumineci pe bolnavi și pe cine va trebui.

„Această pravilă am scris eu Popovici numitul gramaticul din izvodul Penticostarului care este în Cărpinet pentru folosul preoților care vor vrea să nu greșească, să facă păcate de moarte.

Am scris în anul 1793 Sept. 30“

2. Triodion tip. la Blaj în anul 1771.

— „În anul 1796 s'a cumpărat acest Triod..... satul Vărzari Sept. 17. 1799 prin Teodor Popovici“.

„Aceasta să se știe când m'am diaconit eu

diaconul Popovici din Also Verzari în ziua de Blagoveştenie... în 25... 1801".

— „Pop Mihaiu 1829“.

3. **Evanghelie** ... „cu voia prealuminatului și înălțatului Domn și oblăduitor a toată Țara Românească..“
Constantin Brâncoveanu Tipărită în Sfânta Mănăstire Snagov 1697.

— „Această sfântă Evanghelie o au cumpărat Gavra Jurj din A-Vărzari și o a dată pă sama besericii lor fiind și sfăt la această sfântă beserică și o au cumpărat Popa Todor din acest sat cu 14 zloți, pomană pentru sufletul lui și a părinților lui și a tot neamul. Și cine ar îndrăzni a o instrăina dela această sfântă beserică să fie afurisit de 318 părinți dela Nicea și să se verse mațele ca a lui Arie protivnicului. Dată în Vărzarii de Jos 13 Iulie 1802. Ianoș Șteff protopop Beiușului neunit și asesor consisto-
rului nunit dela Velența..“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XIII. SÂRBEȘTI

Sat bine înstărit și curat. Locuitorii se ocupă cu țesutul și facerea sumanelor.

Pe o **Evanghelie** din 1765 din vremea lui Ioanichie Rednic, e scris cu mâna:

— „Această carte o am cumpărat eu, popa Gavril Herlea... cu 16 florinți să fie a me și a feciorului până în veci de veci..“

XIV. ȘUȘTIU

Cazanie tip. în București la 1732.

— „Această carte s'au dat în 1831..“

— „În 1872, an rău vara era iarnă și invers, grâu nici de vândut și boli“.

XV. BEIUȘ

1. Pe o carte slavonească:

— „În anii dela Hs. 1733, când au fost blagovesteniile în ziua de Paști și au și brumat până în ziua de Ispas, atunci, la acest an, am început a face beserica cea românească..“¹⁾

2. Pe o Evanghelie.

— „1783 - 26 Ianuarie: această dumnezeiască și sfântă Evanghelie este a mănăstirii căpeteniilor de îngeri Mihail și Gabriel, care este la Beiuș, a provoslavnicilor creștini neguțători greci și nu a uniților. Și s'a scris de către mine Marcu Dumitrie fiind eu atunci dascăl de 12 ani să fie spre amintire“²⁾.

3. Pe o icoană.

— „Zugrăvitu-s'au această sfântă icoană din bună kivernisirea și keltuiala îndurătorilor Koscas Feruț cu soța sa Horbat Sarab ca să le fie veșnică pomenire..“

Vlato... Amo 1781“.

4. Pe niște scoarțe de carte:

Osmoglasnicu — 1764 îndicta 12. Mța Aprilie.

— „Să se știe când au fost..... prea sfințitului Măriei Sale vlădicului a Orăzii, Măria Sa Moisi Dragoș în anul Domnului 1781 mța Iulie întâie zi

Scris-am eu Dimitrie... birău păpădurile Doinalis Silvae Belényes“.

— „Această sfântă carte iaste a besericii hrămului sfinților îngeri Mihail și Gavril neunită din Beiuș. Cine ar vrea a o fura să fie anate și afurisit de cei 300 de părinți sfinți a săborului a toată lumea dela Niceia...“

„Scris-am în anul 804 Ianuarie Nicolae Popovici..“

¹⁾ N. Iorga : Scrisori și Inscricții ardeleni și maramureșene vol. II. București 1906 pag. 49—50.

²⁾ Idem, ibidem.

— „... 4 groșițe. luna Iulie 15 diuă 1767.. Karloviță. Eu Dimitrie Popovici..“

— „Inștințare. Când am încredințat mireasă în Șebîșu la anul Domnului 1769 august în 17 zile. Iară căsătorit deplin la anul 1770 Ianuarie în 26 zile...“

„Și s'au născut întâie fiu al meu Moise la anul 1771 în luna lui Ianuarie 20 de zile iar în 28 de zile s'au îngreuet boala și mai tare și tătu s'au trudit cu moartea. Iară februarie în 10 zile s'au sfârșit viața și au adormit în Domnul 1771“.

— „Noembrie în 3 zile am primit ștoala în Boroș Ioan“.

— „1772 Decembrie în 10 zile am primit ștoala din and..“

5. Octoih tipărit „în zilele prea luminatului și înalt Domn și oblăduitoriu a toată Țara Românească Ioan Constandinu B. Basarabu voevodu... în sfânta Episcopie a Râmnicului la anul de zidirea lumii 7214 (1706)“.

Se scrie: BCU Cluj / Central University Library Cluj

— „Această carte este a besericii din Beiuș gre-neunită. S'au vizităluit prin mine Teodor Balint a Beiușului. Iunie 9 zile 1813..“

— „1781 Iulie 12“.

„Această carte am luat-o eu Atanasie a lui Hadji Gheorghe din venitu (?) dela Iancu din Mizieșu a lui popa Roman și o Psaltire laolaltă..“

6. Penticostariu tip. în 1808 în Blaj.

— „Popa Iosif neguțătoriu în Beiușu, a cumpărat cartea ... 1836“.

7. Pe un Strașnic:

— „Această carte s'au dăruit sfintei bisericii noastre greco-neunite din Beiuș de bunul Pop Demeter. Scris-am eu Nicolae Popovici, paroh neunit în anul 1809—12 Martie“.

8. Evanghelie tip. în 1723 la București în vremea lui C. Mavrocordat.

— „Inștințarea sau arătare când din argintul

bisericii s'au găsit... zloți cari au ietrat într'această sfântă Evanghelte".

„Iară alt argint și aur, într'ună cu toată altă cheltulală, la legat au pus.. Drolle Gheorghe din Beiuș, fiind curator acestui an — pentru pomenirea Domniei Sale și a părinților Dumisale..“

„Pentru mai bună încredere mărturisesc în Beiuș 790 Ianos Șteff protopop al Beiușului“.

„Bodnar Petru Străitaru, am aflatu banii trebuincioși de au înouit Evanghelia aceasta 17 Noembrie 1861“.

9. Manuscrisul lui Popa Iosif.

Reproducem sfârșitul cărții, după D-I Petru E. Papp din volumul: „Din trecutul Beiușului“ pag. 10.

— „Scris-am eu Popa Iosifu dinu orașu dinu Beiușu între anii dela Domnulu Hristosu 1753. Această carte de învățătură la preuți și oameni morți și la coconi ce-s pristăviți.. Și întru acesta anu au fost patruzeci de mucenici Joi întie săptămână in post și Blagoveșteniile a treia săptămână Sâmbătă și Sfântul mucenic Georgie în ziua de Paști și sfinții apostoli o săptămână și trei zile și zua lor Joi. Și comișii care au venit dela împărăție au tematu toată Câmpia înainte și Pomezoul și apoi s'au dusu inapoi și noi am remasu netemați inaintea lor. Iar eu Popa Iosif foarte mă rog cinstiților preuți, de miți afla sminteală în slovă au în cuvântu să iertați și să îndreptați ca să aveți spășenie“

10. Manuscrisul lui Paul Papp de Poiana Blenchiu

— protopopul Beiușului.

De format mic, manuscrisul acesta e scris în două limbi: românește, cu caractere cirilice și ungurește cu caractere latine. Conține vre-o 42 poezii — copiate din alte cărți. Reproducem numai însemnările făcute în acest manuscris:¹⁾

— „...1813 Nemyrie 19 zile Pavelovici parohul grecilor in Diosig“.

¹⁾ Mai pe larg în teza de licență a autorului.

— „În anul 1843 toate kişlegile au fost cald ca vară și albinile au umblat și în februarie. Pomi au înflorit, viile s'au desgropat — ba unii le-au și tuns. Iară în luna lui Martie în 3 zile după calendarul nou spre 4 zile noaptea, au început a ninge și au ninsu și au înghețat. Ce va urma vom vedea. Și în urmare acea toată primăvara și vara au fost cu ploi multe și urlături de ape mari cât și căși au mânat, viile nu s'au copl nici tentiurile, vinul au fost foarte acru și anul foarte rău“.

Din ungur ște :

— „În 1816 în zilele lui Maiu, a fost un căbel de grâu cu 75 R. f, și așa foamete au fost că oamenii mâncau porumbul cu cocean cu tot“.

— „1834 Octombrie în 3 zile demineață pela 8 ceasuri s'au clătît pământul foarte tare“.

Din 1814, dă o **Insemnare Kerților** :

1. Teologhie moralicească
2. Alfăvită rumânească
3. Lăturghie
4. Historie patimilor lui Hs.
5. Katehisis pre larg
6. Evanghelie ungureask
7. O predicăție la morți ungureask
8. O predicăție la morți româneaskă
9. Un ceaslov rumănesc
10. O biblie rumânească
11. Un Octoih rumănesc
12. O carte de rugăciuni către Precista
13. Un Ceaslov bogat de țară
14. O Cazanie românească
15. Un Octoih...
16. Un Catavasier
17. Un Acatist
18. Floarea darurile
19. Molitvelnic
20. Psaltire sârbească
21. Un Arghir
22. O predicăție grecească
23. Pecețile ferii
24. Ceaslov sârbesc

In ungurește :

— „In anul 1811 am venit la Diosig la 1 Martie ca preot ortodox. Plata am avut 300 2 f.,

— „In anul 1812 am fost plătit cu 150 R. f. (beváltóva).

— „In anul 1813 plata mi-a fost in bani gata 150”.

— „In anul 1814 — Martie 1 plata mi-a fost in bani gata așa ca 150 Rf. și 5 căbele de grâu”.

— „In anul 1815 plata mi-a fost de 150 Rf. și 4 căbele de grâu”.

— „In 1816 plata mi-a fost 150 Rf. și 4 căbele de grâu”.

— „In 1811 din onorarii și alte servicii, am câștigat cam 500 Rf. bani gata”.

„In 1812 din stoale și altele, am primit cam 200 Rf. in valută de hârtie”.

„In 1813 din stoale și alte servicii am încasat cam 289 Rf.”

„In 1814 din onorarii și din alte venituri 216 Rf.”

„In 1815 din stoale 130,39”

— „In 1840 in ziua de Crăciunu ungurilor au fulgerat seara pela 6 ceasuri iară in ziua de Kiș¹⁾ Crăciun dela amiază au început a fi cald fiindcă așa frig a fost și zăpadă mare cât oameni erau să piară de frig”.

Iară la Crăciunul nostru (adecă spre 1841) așa au fost de cald kât au umblat albinile ca vara. Și au fost tot cald și la apa Botează. Și in noapie de apa-Botează la 3 ceasuri de către ziua au fulgerat, iară la no zile Ianuarie au ceput neoa și iară au fost iarnă mare până la patruzeci de sfinți. Iară vara au fost cald cât omă na mai văzut și au fost cucuruz prună și vinu foarte multe”.

— „1836 Martie in 13 zile au tunat și fulgerat ca in drik de vară și fiind toți pomi infloriți și au fost căldură mare. Iară in 29 de zile Aprilie au nins neoa forte mare și viile find mai de legat toate le au stricat așa că nimică verde

¹⁾ Anul Nou.

n'au întrecut Iară vinu n'au fostu în ținutu Beiușului ba nici bobă de strugur în 1836".

— „In anul 1822 Ianuarie în 7 am primit dela Veneratul Consistoriu brăul roșu și m'am sfințit protopop în 1840 Iunie 29 de zile”.

— „Eu mamă sfințit preot în anul 1810 Iul. 16 pã satul Cielanoș...”

— „Eu Pavel Pap mamă nãscut în 1789 Noembrie 8”.

— „Eu Popovici Pavel m'am cãsătorit în anul 1806 Ianuar 12 zile”.

Din ungurește :

— „In anul 1822 Iunie 26 a căzut așa ghiață, că a distrus tot și un vânt așa de mare că a scos copacii din rădăcină și i-a dus dărãmând case și biserici...”

— „Anul 1830 au fost cutremur de pãmânt preste toată Europa așa cât zidu mare s'au despicat și pãmântu au crepat, Fost-au iară iarnă că acei kãt cine sau afla viu pre lume nou putut a spune să fie ajuns ca acei. Cãt grãu, au fost puțin, vinu nici decãt. Iară vara căldură mare kãt stã lumea să se aprindã”

— „Anul 1816 Ianuar în 10”.

— „S'au aratat Cucurbeu și au fost vreme cald kãt umbla oameni desculți. Iară Ienuar în 16 zile noaptea spre 17 zile au fost furtună mare kãt oi, vaci, porci, ce au fost afarã tãte le-au omorãt vântu și neao și oameni încã au pierit dã frigu”.

Din ungurește :

— „In anul 1832 Iulie 1 din nou a nins în așa mare măsurã. că se putea sãnia în hotarul Beiușului iar în Septembrie 10 așa mare ghiață (?) a fost că nu s'a copt nici un strugure iar vin n'a fost deloc”.

Manuscrisul mai cuprinde încã și alte însemnãri — cele mai multe privind mersul vremii și chestiun familiare.

XVI. TOTORENI

1. Inscricții.

— „Ziditu-a'au această sfântă beserică după intruparea Domnului Matu 1697“,

La strana stângă :

— „Această sfântă beserică s'au zugrăvit cu cheltuiala satului Totoreni, cu strădania parohului Mihai Popovici, sfăt Mlende Urs în Anu 1818... Iulie“.

Strana dreaptă :

— „Și cu cheltuala Bălenilor prin sânguința parohului Mihai Popovici, Sfăt. Popa Iosif în Anu 1818... Au zugrăvitu Simion Darabant pentru pomenirea satelor“.

2. **Antologhion** — Ce se zice Floarea cuvintelor tip. în 1737 sub împăratul Romei Carol VI cu cheltuiala episcopului de Râmnic.

— „Acest Mineiu l-au cumpărat Zaha Toader, Zaha Tripă, Zaha Pătru, Zaha Simă cu patruzeci de florinți adecă 40 fl. S'au mărturisit înaintea noastră și s'au dat la beserica de Totoreni pomană. Mai... 17.“

— „Ianos Șteff protopop Meziadului

— „Protopop Căbeștilor Vasile

— „Dascălu Dumitrie“.

XVII. MERAG

1. Inscricții.

...„Cand s'a făcut 1750 beserica aceasta“.

2. **Pe o Evanghelie** tip. în vremea lui Nicolae Alexandru Mavrocordat 1723.

— „Aceasta este a bisericii din Merag. Martie 13 zile 1792 Ianos Șteff protopop“.

3. **Kiriakodromion** sau **Evanghelie învățătoare** tipărită în 1732.

— „... cărții ca zălog în Merag pentru 15 florinți și întru acei bani am dat eu diiacul din Merag anume Haidu Ilie am dat 3 florinți și

Iștoc Mihai încă am datu . . . . , și am dat 3 mărieși, Haidu încă au dat 3 mărieși. Dumnezeu să le primească. Scris-am în luna lui Martie în 2 zile leat 1757 . . .“

Pe cealaltă față a foii :

— „Pomenește . . . .“

„Scris-am de rândul acestei cărți că au luat popa Flore înapoi banii ce au fost dotat tatăsău în cartea aceasta : Făt Toma din Tărcăița 40 de creștari și Făt Vasile 1 mărieș și Clonda Lup 3 mărieși și Haidu Ion un mărieși și Dan Ursă din Mizieș 16 creștari și tăt în acei bani popa Simion încă au dat 17 creștari — acei bani nime să nu-i mai ceară înapoi. De s'ar afla oarecine să-i ceară, acela să fie proclat și anatemat.

Dumnezeu săle ierte păcatele. Scris-am în luna lui Noembrie 3 zile Anu Domnului 1782. .“

Pe altă pagină : / Central University Library Cluj

— „Această Kazanie este a bisericii din Mierag. Martie 13 zile 1792 Ianos Ștef. protopop“

4. Apostol tip. în vremea lui Francisc I și a episcopului Ioan Bobb în 1814.

— „Această carte anume Apostol, este a sfintei biserici din Mierag.

„Scris în luna Aprilie 7 anul 1850 Petru Haidu învățătoriu.“

5. Pe un Testament Nou :

— „Acest Testament l-am legat eu Popa Iosif din Beiușu în anul dela Hs, 1738 când au dat bani popilor, și întru acest an au făcut săbor în Pocioveliște . . Și fiind Sângeorgiu a 3 duminică după Paști, au brumat până la Irmie și au nins de au stricat viile și alte agonisite. . .“

„Intr'acest sfânt Testament au dat pomană un om anume Fuciu Ignatu și cu soțu său anume Neacșa — au dat 4 mărieși de pomană pentru sufletul lui și a soțu său. Și care popă va

face liturghie să-i pomenească la sfânta liturghie. . .”

Pe pagina următoare :

— „Scriu de rândul acestei cărți pentru cât îi zălog și de unde-i să se știe că a fost zălog la Bârzău Mihai din Cusișu pentru 7 mărieși și au dat Iștoc Mihai din Meragu 3 mărieși, Iștoc Simion 4 mărieși. După aceia au venit diacii din Cusișu anume Dimitrie și Vasile și au mai luat 3 florinți delă Istocștii din Merag, Apoi această carte să nu o poată înturna nimeni până când or veni banii câte s'au dată pentru cartea aceasta. Apoi când face Dzeu prilejul acestor diaci să întoarcă banii câți am dat eu Iștoc Mihai din Merag. . . apoi când o ar împarte alții . . . să nu aibă nici o cale către cartea aceasta, numai diacii aceia care au luat bani adecă Dimitrie și Vasile. Scris-amă acestea să nu se miște. Eu diac ot Mierag a-nume Clie(?) Meseta Februarie în 28 zile . . . 1753 . . .”

Pe altă pagină :

— „Scris-am eu Petru Haidu din Merag. Această carte este a sfintei biserici din Merag. Cine o va fura să fie afurisitu de 40 de sfinți care au făcut săborul . . . 1855 . . .”

XVIII. TĂRCĂIȚA

Inscripții ¹⁾

Pe iconostas, de asupra stranei stângi :

— „Această sfântă Biserică s'au făcut din lemn cu cheltuiala satului și cu mai dinadinsul stare și lucrare au fost și s'au făcut cu acești oameni Ile Miculă, Ile Sav, Ile Giurgie, Nicodim Petru în anul 1796 în luna Iunie în 10

¹⁾ Datele de mai sus mi-au fost furnizate de regretatul preot al Tărcăiții, Ioan Cloambeș.

zile întru acest an și zi s'au și sfințit această biserică Marți la Rusalii. Aceasta e și hramul: Pogorârea Duhului sfânt . . .”

Deasupra stranei drepte pe iconostas se află zugrăvit cel dintâi preot al parohiei, îmbrăcat în ornate bisericesti se scrie:

— „Aceasta au fost mai înainte popă în Tărcăița și prin sârguința și bună stare acestuia s'au zugrăvit de D(avi)d Simion zugravul . . .”

— „Nicodim parohul satului cel dintâiu : anul 1816 Iunie 14”.

XIX. DRĂGĂNEȘTI

1) Octoih tip. la Blaj în 1770.

— „Acest Octoih l-au cumpărat Ioan dinpreună cu muiere dumnesale Mărie întru iertarea păcatelor . . . pre nume Dimitrie și a tăt neamului lor vii și morți. Scris-am eu smeritul între preoți popa Gavril din Ciulești — fiind în Ciulești paroh 1778.”

2. Strașnic. tip. în 1753 la Blaj.

— „În acest Strașnic am dat 4 florinți. Popa Ioan din Delani . . . Ioan Gligorovici(?) 1764”

3. Penticostar tip. în Sibiu 1805.

1. Triod tip. în Blaj la 1771.

— „Acest Sfânt Triod au cumpărat P. Popovici din Drăgănești”.

5. Antologhion.

— „Această sfântă carte anume Mineiu au cumpărat pe seama sfintei biserici din satul Drăgănești care au cumpărat cu 60 de zloți în luna lui Mai în 1 zi 1816 întru care n'au plătit nimică din această carte adecă: Sala Gh. Sala Petru, Abrudan Zăcan, Abrudan Lup — Bătrânul, Abrudan Lup . . .”

6. Evanghelie tip în București la 1773

— „Această sfântă Evanghelie o au cumpăratul satul Drăgănești... și o am adus din Ardeal cu smeritul Erei (?) Mihai diaconu(?) anul 1784“.

XX. TALPE

1. Inscripții pe peretele din mijloc.

— „Această sfântă biserică s'au făcut la anulă 1731...“

„La acest lucru au fostu Lupa din Mizieșu meșteru...“

2. Apostol tip. în vremea Mariei Terezia la 1767. Pe ultima foaie se scrie :

— „Acest sfânt Apostol este alui popa Alecsă din Talpe. Scris-am eu popa Gligore din Talpe“

3. Antologhion tip. în 1745 în tipogr. Râmnicului

— „Scris-am eu popa Petru din Talpe în luna lui Februarie în șasă zile anu 1824...“

4. Triodion tip la 1771 în tip Bunei-Vestiri în vremea Mariei Terezia.

— „Totu acelu mai susu însemnatu omu de omenie anume popa Gligorie avându bai cu muierea frățânelui a lui Popa Vasile anume Todosie o au plătită și pre e afară adecă i-au dată 10 vici de tenti sau 20 de zloji pentru Triodu și pentru alte nimicuri ce au rămas de Micula. Popovici fiindu frați. Adecă murind cei doi Vasilie și Micula și așe dară la Popa Gligore precum mai sus am însemnatu — fiind birău Novac Mihai și preotă popa Simion... și sau scrisu prin mâna me preot Niculae paroh neunitu a Beiușului în anul 1806...“

„Pe vreme popii Vasile, biserica din Talpe avea următoarele cărți Evanghelie rumânească Kazanie, Liturghie, Mineiu.

5. Kiriacodromion sau Evanghelie Invățătoare tip. n vremea împ. Leopold I. 1699.

— „Carte lui Niku Lupău, oua cumpărat cu frații săi din banii lor în 20 de florinți și oua dată la biserica din Talpe în numele lui Dumnezeu și dreptă sufletul lor și a părinților lor, să le fie pomană, Și nime să nu o poată lua de acolo, nici popă, nici diacă, nici mireană, până în veac.

„Batără că s'ar schimba popii încă cartea a-acesta să nu o poată duce dela acea bese-rică...

„Scris-am eu popa Danil din Șebiş. Dela naș-terea lui Hs, 1703 (?) ani.

— „Această sfântă Kazanie iaste a bese-ricii din Talpe. S'au vândut 25 Iun(?) 1792 prin mine Ianoș Steff. protopop“.

6. Penticostarion tip. în 1778.

— „Această sfânt Penticostarion iasti alui popa Alexă din Talpe . . . 1814“

— „Această sfântă Liturghier este cumpărat pă sama bese-ricii din Talpe cu 13 zloți în bă-nuși prin preotul Popovici Ioan și este cum-părată: mai întâie, Pavel Niculai au dat 2 zloți iar Cınadi Vasile 5, — iară Boldor Petru au dat 40 de groșițe iară Cenadi Savu 20 groșițe, iară Cenadi Ștefan 10 groșițe iară Bol-dor Teodor 50 groșițe iară femeia lui Cenadi Teodor numele ei Oana au dat 36 de groșițe iar Ciupa Lup 36 de groșițe au dat . . .”¹⁾

XXI. MEZIAD

1. **Evanghelie** tip. la București în anul 1760 Pe pri-ma pagină: — „Promemvria eterna Ioan Popescu.

2. **Octoih** Pe o pagină, semnează: În anul 1849 . . . scris'am eu Popovici Nicolae . . .

¹⁾ Pavel Ion-Bătrânul mort în 1933 în vârstă de 110 ani, pove-tea că la biserica din Talpe veneau oamenii din depărtări mari. Iși lăsau caii afară și intrau în biserică fără pipă și duhan. Nu fura nimeni pentrucă popa îi afurisea pe toți. De asemenea veneau din depărtări mari, oameni la cununie în Talpe.

— „Acest sfânt Octoihu a lui Popovici Cosma sau Costan din Meziad . . .“

La sfârșitul acestei cărți sunt câteva notițe care aparțin lui Popovici Dimitrie din satul Meziad. — fiul lui Popovici Costan paroh anul 1848 în Martie 18 zile“

— „Scris-am eu . . . Dimitrie — întru aceste zile s'au întâmplat o minune foarte josnică (?) în tot ținutul Beiușului: au tras prin toate satele clopotele într'o ureche că s'au auzit că vin lăcuste pre holdele oamenilor noaptea: dară și ce făcea oamenii că socoteai că lumea să risipește. — O! ce minune . . . pomenit — nu ști să mai pomenească . . .“

— „Eu Popovici Dimitrie m'am sfințit de preot în zilele lui . . . Gerasim în Arad 1850 Iunie 17..“

3. Pe un Octoih tip. la Blaj în 1760 se amintesc: Pop Ioan din Beinșele și „Cucernicul părinte din Curățele Zaharia Popovici..“

Pe altă pagină :

— „Scripsit ego Ioanes Pop natus în Meziad Bihor. Această scrisoare o am învățat în două clase în Beiuș anul 1855 și din toate studiile am fost bonus . . .“

4. O Evanghelie tip. în 1844 la Sibiu, a fost cumpărată pe seama bisericii la 1866 de învățătorul Vasiliu Popovici și mai mulți oameni.

5. Molitvelnic.

— „Această sfântă carte Molitvelnică este a lui Popovici Ioan din Meziadu în Meziadu și legată de cucernicul preot din Căbești Nicolae Popovici și au plătit roaba lui Dumnezeu Mate Marișca — anul 1858 —“.

XXII. BEINȘELE

1. Kiriacodromion s'au Evanghelie învățătoare tipărită la 1699.

— „Această carte o au cumpărat Petru Nicoară

cu 26 florinți și o au datu pomană pentru sufletul lui și al părinților, la beserica din Beinșele. Orice preot va fi. să nu zică că-i a lui. ce numai a besericii — 1787 august 6. Potoran Avramă — birău Stana Onă (pe o carte în Meziad își spune „jude“), Pasca Dumitru, Pasca Pascu, Gyurca Onu și mai tot satul când s'au dat besericii..“

— „Această sfântă Cazanie este a beserecii din Beinșele. Dat în Beiușă 23 VI 1792 Ioan Șteff“.

2. **Antologhion** 1752 tip. în vremea lui Mate Gheorghe Ghica.

— „A fost făcută danie pentru suflete prin ... Ioan Șteff... 1792“.

3. **Triod** tip. în vremea episcopului Ioan Bobb.

— „Acest sfânt Triod al sfintei biserici din comuna Beinșele s'au cetit și prin mine fostul învățător din anul 186... până în timpul prezentu. Am scrisu Stefan Schiopu învățător doctinte.. 1865“.

4. **Rânduiala ispovedaniei.**

Este un manuscris foarte frumos. Nu e, însă în întregime, scris de aceeași mână.

Cuprinde între altele:

a) Jeluirea lui Adam.

b) Slujba sfintelor Patimi și Patimile Domnului.

O notiță:

— „Anul Domnului 1779. Am scris eu dascălul din Beinș ne-unit dela beserica grecilor neuniți“.

XXIII. CRESUIA

1. **Triod** — A fost „dat pomană de Popovici Ioan din Budureasă 1820“.

— „Popa Ioan preot în Budureasa îl lasă pomană la Sf. beserică din Budureasă“. Urmează

afurisenia. Au fost de față: Laza Ioan jude comunal și Gheorghiu Popa învățătoriu 1820..

— „Teodor Popa învățător 1881 în Cresuie“.

2. **Un Tipicar**, tip. în 1826 la Arad de C-tin Loga, a fost „legat de Spiridon Popovici 1860“.

— Intre cărțile rîțuale vech, se mai găsește Cazania din 1699 tipărită în vremea lui Leopold I, un Strastnic tip. la Blaj în vremea Mariei Terezia și un Penticostar tip. la București.

Pe un Ceaslov, scrie:

— „S'a zugrăvit la 1885 sub conducerea D-lui Sora Teodor jude comunal și Spiridon Popovici preot, Vesa Vasile titor, Drăgoi II birău, Sora Ilie, Dionisiu Juga cantor et. pictor M. Nicola“.

XXIV. BURDA

fostă reședință a episcopului roman-reformat Avram de Burtantalva. Dr. C. Pavel.

1. **Pe o Evanghelie** tip. la 1723 în vremea lui „Io Alexandru Voevod..“, se scrie:

— „Cu mila lui Dumnezeu și Duhul Sfânt au făcut milă și pomană cu această sfântă Evanghelie Kosta Pătru și o au datu milă lui Popa Tomă din Burda fecioru lui Kosta Pătru pentru canonulu lui Costea Petru „că s'au grijit dă mine și o au datu mie să-i fie pomană..“

2. **Kiriacodromion** (Cazanie) tip. în vremea lui Leopold I la 1699.

3. **Pe un Molitvelnic**:

— „790 23 Dec. s'au sfințit beserica din Burda hramul Sfântului Dimitrie fiind preot Gheorghe Popovici fiind birăn titor Jurka Ștefan. Dat prin mine luna și anul mai sus scris, Ianos Șteff protopop Beiușului..“

„fiind slujitorii de față Vasile din Budureasa, Popa Teodor, Popa Ioan din Cresuie, diacon Ioan din Pocola..“

— „Cartea dată prin Ianos Șteff protopop..“

— „Popa Toma din Burda s'au n. în anul 788 april 9“.

— „După porunca lui Dumnezeu. împăratul nostru Leopold și-au dat sufletul Creatorului său. Feavrie 19 zile 792“.

XXV. CURĂȚELE

1. Kiriadromion tip. la 1699.

— „Dăruită de Petrileşti — Ianos Șteff protopop Beiușului.. la 1792“.

2. Un Pentecostariu, a fost cumpărat de biserică la 1789.

3. Triod tip. în 1771.

— „Să se știe cum s'au luată această carte pă anulă 1790 și luat cu 13 florinți și 1 măriaș. Și au strâns Popa Teodor din sat 4 florinți pomană iar 9 florinț și 1 măriaș au strâns tot Popa Teodor de prin târg și din alte sate, pomană și așa rămâne la beserică și la sat în Curățele — ca să le fie pomană cui au păzită au cumpărată și au datu multu și pușinel întru această carte și într'alte. Hramul acestei biserici Mihail și Gavril. Scris-am Popa Teodor paroh în Curățele Martie 9 zile 1790..“

— „La 1792—16 Ianuarie au vizităluit Ianos Șteff protopopu Beiușului..“

4. Un Apostol tipărit în Buzău la 1704 în vremea lui „Io Constantin Basarab voeyod“.

XXVI. SOIMUȘ-PETREASA

1. Pe un Mineiu:

— „In anul 1786 Aprilie 20 de zile s'au împărțit feciorii alui întru Dumnezeu repaosatul protopop Teodor Petrilovici, anume preot Vasile, diacul Mihail și Coste (Petrilovici), carele se află acum în slujba ostășească din care împăr-

țire a luat pe alte cărți carii fiește pe al său numele s'au însemnat prin noi dară aceasta au rămas în datoria a lor de obște a toți trei mai sus numiți frați pe 22 de florinți vonaș lui Dan Ursă din Petreasa să fie D-lui până jumătate an, Atunci dacă nu vor descumpăra cei trei frați să fie slobod a o vinde întru aceia datorie", Dat în Beiuș: an, zi și luna mai sus pusă Ranisavlevici protopesbite".

Ianos Șteff protopop Meziadului Vasile ..."

Notița e scrisă de protopresbiterul Ranisavlevici.

— „Să se știe că după 1797 luna lui Aprilie în 11 zi m'am făcut eu Mitru diacon; iară în luna lui Dechembrie 31 zile, m'am preot desăvârșit în anul 797 luna lui Dechembrie 3 zile. Scris-am eu popa Dimitrie din Josani-Gurbești în luna lui Martte 6 zile anu 798".

— „Să se știe că au răpăusat protopop dela Coșdeni în luna lui Martie 1798".

— „In anul 1830 Aprilie în 22 zile, am venit în Soimuș-Petreasa, eu popa Toma Kirla din Josani-Gurbești prin propunerea înaltului Consistoriu neunit al Orăzii Mari, fiind prezeș la Consistoriu Atanasie Bojco — după d. Mihail M. Manuilovici care este vlădică în Verștu unde m'am sfințit preot eu popa Toma Kirla paroh în Soimuș-Petreasa".

— „In anul 1836 și în luna lui Iunie 7 zile s'au aprinș Oradea-Mare și au ars opt sute și cincizeci de casă și au ars și Cetatea și Cotunovaroș și besericile toate, numai beserica grecilor din Oradea nu s'au nici atins de dânsa focul ce au mărșinit — dar cea unită și altele toate au arsu într'o zi Duminecă și au finut focul patru zile.."

„Și iară au arsu în Beiuș tot atunci din ulița ast românească 2 case și un iștălău și cotenețe. Apoi au serit focul în coșerile din Curte (vlădicie u. n.) și au ars toate și iștaloale din Curte și Timița și Casa haiducilor; apoi au serit focul peste pod și au ars 6 case și berăria cea mare toată și jumătate din casa Pinterului. Și acest

foc au finit 2 zile. Iunie 17 zile într'o zi Mar-
tea 1836 la 10 ceasuri din zi“.

„In Orade mai 'nainte s'au aprins focul într'o
zi de Duminecă la 9 ceasuri.

„Scris-am eu popa Toma Kirla paroh în Soi-
muș-Petreasa. Iunie 17 zile 1836.

— „Să se știe că la 1768 s'au întâmplat în
Josani-Gurbeșii că s'au spânzurat o fată a lui
Negrău Nicoară și au mers domnii de au
aprins'o de toată au arsu, într'un coteț de porci“.

— „Să se știe și aceasta că în anul 1784 și
în cinci s'au ridicat în Ardealu un omă anume
Horea Ursă fiind omă prost și au sculat oaste
mare ș'au omorât mulți Domni din Ardealu și
le-au prădat curțile și tot ce au avut, până ce
au prins împăratul de veste — apoi au venit
cătane fără seamăn mulți și au prădat oastea
Horii și pe el l-au prins și l-au dus la împăratu.
Și tot întru acest an, au venit un căpitan nem-
țesc dela împărăție de au scris toate sufletele
(1784) dela cel mic până la cel bătrân, cum și
prolica și numele și de câți ani, partea bărbă-
tească și femeiască..“

— „In anul 1797 au fost mare foc între feciori
și s'au dus mulți feciori din vidicul Beiușului“.

— „Această carte sfântă este a popi de Petreasa
Vasile. Scris-am eu popa Dimitrie din Josani
luna lui Martie în 27 și anul 1798..“

2. Pe un Triodion tip. la Blaj în tipografia mănăs-
tirea Bunei-Vestiri în anul 1771;

— „Această sf. carte, este a bisericii din Pe-
treasă cumpărată cu banii bisericii prin chitoru
Dan Urs. S'au vândut prin mine în 16 Mai
1803 Ianos Șteff protopop Beiușului“.

— „Eu sunt denumit învățătoriu în Soimuș-Pe-
treasă din 4 Octomvrie st. n. 1858 și întărit cu
Decret din 23 Noemvrie 1858. Am scris N. Ma-
nea, învățătoriu“.

— „Această carte a sfintei biserici din Soimuș-
Petreasa de lege răsăriteană. Scris-am au Popa
Gheorghie docinte anu 1853 luna lui Martie în
8 zile“.

— „Din pronia lui Dumnezeu, din anul 1851 după finirea celor 3 clase gimnaziale, de atunci până în ziua prezinte am servit ca docinte și cantor în comuna S.-Petreasa, afară de 2 ani 30 Martie 1868. Scris-am eu Pop Mihaiu, docinte“.

3. **Pe un Octoih** tip. în vremea lui Grigore Ghica voevod în anul 1750.

— „S'au scris prin mine Georgiu Popa învățător român și sistematicum în Soimuș-Petreasa în 26 Februarie anu 1855 dimineața în școală. pela ora 10 - Sâmbăta după ce am venit dela Crăciun Ioan când au ținut liturghie pe morboasa femeie, sora lui Ioan Crăciun —“

— „Această carte au primit din partea lui Mihai pentru satul S.-Petreasa. S'au ridicat prin mine Ianos Șteff protopop Meziad, în Beiuș april 20 zile 1786“.

— „In anul 1842 și în luna Februarie 23 zile am fost la Oradea Mare în casa varmaghiei din porunca lui Atanasie Boțco.

I. Întâie întrebare : să deie toți nemeșii porție ca si alte varmeghii și nu au vrut să se plece să dea porție și așe n'au pus pace, până preste 3 luni ce vor țița cărțile înapoi la împărăție că el înălțatul împărat Cesar - Craiu Ferdinandu moștenitoriu, au dat poruncă să dea toți nemeșii porție de pe cum are de mult, pentrucă cu acei bani, facem drumurile cele împărătești.

II. Fără numai preoții să nu dea porție.

III. Să nu cununăm pe nimeni până când va fi având 18 ani și 20 ani.

IV. Să nu îngropăm pe nime până moare omul 40 și 8 de ceasuri : adecă 2 zile și 2 nopți. Porunca aceasta s'au dat afară de varmeghie în 24 Februar anul mai sus pus. De față fiind și eu popa Toma Kirla paroh în Soimuș-Petreasa“.

4. **Penticostariu** tip. în vremea lui Mihai Racoviță, 1743:

— „Această sfântă carte anume Penticosta-

riu a sfintei biserici din Petreasa și o au legatu amu a doua oară, Crăciun Petru fiind curator, cu jupăneasa dumisale Marie pentru doisprăzece coți de pânză să le fie pomană. Scris-am eu smeritu Toma legătoriu de cărți din Ardeală din Varmeghia Belgradului din numitul oraș Tiușă anii 1827 luna Ianuarie 13". — „Acest legătoriu de cărți au răpăusat la cinstul părinte . . . Popovici paroh acest sat — și au răposat în Domnu, 1830 Sept. 3 zile..” „Scris-am eu popa Toma Kirla paroh în Soimuş-Petreasa aprilie 23 de zile anu 1837..”

XXVII. REMETEA

În satul eremitului, în vecinătatea bisericii ortodoxe, mai mică, clădită pela 1740 este biserica reformată cu picturi foarte vechi, în care motivele românești la îmbrăcăminte. o bundă. Probabil că aceasta să fi fost biserica voevodului de „Remecha” din documentul dela 1345 a lui „Nicolao principi de Remetea” — vezi N. Iorga; Istoria Românilor V. III. p. 157.

În actuala biserica românească sunt o seamă de cărți vechi de pe marginile carora, se mai pot descifra:

1. Antologhion adecă Floarea Darurilor din vremea lui Ghica Vodă:

— „Această sfântă carte s'au legatu cu 8 zloți în Mizieșu la Todor Balint administrator spopesc Beiușului . . . . . împreună și s'au legat de un legător de în Aradu. Și am dat și eu popa Toma Kirla pentru asta carte și pentru o liturghie, o brădie de făină de grâu și pentru liturghie 4 zloți . . .”

„Scris-am popa Toma Kirla paroh Remetea Octombrie 12 zile 1819”.

„Scris-am eu popa Toma în Remetea. Atuncea au murit șomaru Lucan Ioan și atuncea au picat pă el pă Onu un lemn . . . peste mijlouul lui și

au spart bășica lui Decembrie 16 zile an 1822. Atunci a fost toamna în ziua de Crăciun unguresc când au picat de acolo și au fost murit și n'au gustat nimic 3 zile și au murit . . .”

— „Înastă sfântă carte anume Mineiu au cumpărat Onu Petru dela greși să fie izvor de rugăciune pentru a noastră izbăvire de păcate carele au făcut și ticălosul trup. Și cele cu voe și cele fără voe și cele cu știința și cele fără știință”. „Această sfântă carte anume Mineiu să ne fie pomană moșilor noștri și părinților noștri și toate rudenii care se cheamă întru noi. Această dumnezeiască a noastră carte spre sfântă sfințită besearică — oricine s'ar afla să o ia dela besearică să rămâie afurisitu și blăstămatu . . . și să fie blestematu numele alui iară pe necredinciosul și popa care va sluji și nu va pomeni, cătu va sluji la sfânta besearică precum o picat luceafărul din cer așa să pice în munca iadului. Și iară de nu va pomeni totdeauna precum s'au dovedit mai sus iară aceasta 1822 . . .”

— „Scris-am eu popa Toma Tirla din Josani și am venit în Remetea rânduit de cinstitu Consistor Oradea-Mare și am venit la anu 1818 Noemerie în 3 zile și m'am prezentat Aprilie 25 zile 1818 în . . . . . fiind arhieru Petru Ladan în Vârșeț 26 de zile Aprilie”.

„Și am fost fără de mine preoți, 2 mai încă popa Mitru și feciorul lui Gheorghe”.

„Scris-am popa Toma Tirla paroh, în Ianuarie 4 zile 1823 . . .”

— „Spre eterna mea memorie îmi scriu numele în această carte Theodor Ciurea inveteatoriu interimal și preparandu de cursul II-lea în anul 1894 2 Ianuarie st. u. într'o Marți”.

— „Spre aducere aminte creștinilor anul 1869 Octomvrie 2 st. nou am venit în Remetea ca administrator parohial iar în anul 1870 Septemvrie am fost ales ca paroh definitiv de poporenii, după statutul organic. Remetea la 31 Decemvrie 1874. Nicolae Templeanu preot grec. ort. Remetea”.

2. Penticostarion tip. la 1768 în vremea Mariei Terezia.

— „Am fost la Oradea Mare... mai mare a fost Sfinția Sa... Manuilovici arhimandrit. Scris-am popa Toma Chirla parohul Remetei 16 Noembrie 1826“.

„Popa Toma Chirla paroh neunit și (asesor) a sfântului Consistoriu“.

— „La Oradea Mare întâie învățătoriu sau prezeș pe vremea aceasta se află Atanasie Bojco împreună și protopop cu molitve deplin sânt Toader Balint protopopul Beiușului și parohul satului Mizieș și popa Iosif protopop Peștii și al doilea paroh bisericii grecilor neuniți la Oradea Mare. Administrator și asesor consistorial Marți 9 Februarie 1848 Popa Toma Tirla preot la Remetea..“

— „Această sfântă carte este a bisericii din Remetea care s'au vizităluit prin mine în 1792 Ianos Șteff protopop al Beiușului“.

— „S'au vizităluit prin mine Theodor Balint în Remetea 8 zile Septemvrie 1814“.

— „S'au născut pruncul parte bărbătească a preotului de mai jos scris Ianuarie 31 anul 1840 și s'au botezat prin preotul popa Toma paroh în Soimuș-Petreasa — Februarie în 6 zile și în anul de sus pus și s'au botozai numele pruncului Vasile Popa Ion Gârlan (?) în Remetea preot“.

— „1805 Martie au fost această sfântă carte la mine popa Dumitru din Josani..“

— „1818 luna lui Aprilie 24 zile m'am făcut preot deplin și atunci am fost la Vârșeș la vlădică pentru vidan (?) și atunci am primit besearica din Remetea și atunci am aflat cărțile care trebuie la o besearică. Iară bani n'au fost la beserică fără numai io groșiță și 4 feloane — iară stihare nice unul și psaltire n'au fost atunci la besearică. Scris-am eu popa Toma 1819 aprilie 25 de zile și atunci eu am dat tăta cheltuiala pentru potir și am gătat popa de au slujit la beserică cu plată, eu tăta cheltuiala multă și pușină au fost dela mine“.

— „Pă popa Ilie din Sătani și lui Popa Petru fecioru fiindu, ... iară eu popa Toma Chirla de adevărat nu-i vor preoți românii din Remetea“.

3. **Triodion** tip. în 1771 pe vremea Mariei Terezia.

— „În anul 1818 Septembrie în 17 zile s'au tomnit Remetenii cu mine Tirla Toma din Josani ca să le fiu preot și așa s'au tomnit ca să le fac lor trebile cele preoțești. Tătă stola 7 vici de tentu, pământ pă sama me și a bisericii 2 căbele de sămănătură și 4 căbele de fân și jumătate de zi de lucru. Iară de botez 1 mărieșu ... pentru teleacu a bisericii și casa „Dertu o sfeștanie 6 mărieși și ... La prunci cei mici 15 groșițe. Și celelalte sunt scrise în contrătuș. Scris-am eu popa Toma 1818 Septembrie“.

— „Înaltul și prea sfințitul Domn Procopie Ivacicovici episcopul Aradului, Domnia Sa m'au hirotonit în 1865 luna lui Decembrie 4 ziua a fost Sâmbătă.

Dimitrie Tilincă preot în Remetea“.

4. **Strașnic** tip. pe vremea Mariei Terezia 1773.

— „Să se știe că această carte au cumpărat-o 2 oameni din Remetea și anume Laza Guirgiu și muierea Silinchi Anuța pentru 5 florinți Milostivul Dumnezeu să le ierte păcatele. Scris-am eu și cu popa Dimitrie din Josani-Gurbești anul dela Hristos 1784 Martie 20 de zile și o lăsată la satul nostru la remeteni să fie alor pă sama lor în vecii vecilor...“

— „S'au vizitatuluit și s'au aflat de adaverință a bisericii din Remetea 1792 Februar Ianos Steff“.

— „S'au vizitatuluit și prin mine Th. Balint administrator Septembrie 1817“.

5. **Kiriadromion** tip. în vremea lui Iosif Leopld — în Belgrad.

— „Această carte au cumpărat Popa Giurgiu din Beinși și au dat niște oameni milostenii din Petreasa, din Binșele și Lucanu Giurgiu din Gurbești“.

„Această sfântă carte o au cumpărat Lucan Mitru dele Popa Georgi din Remetea și dela Popa Giurgiu din Căbești cu 14 florinți vonași și s'au lăsat pă sama rămețenilor cu limbă de moarte și să fie afurisitu și anatema și blăstămat să fie cine o va vinde... și au plătit Bar Dumitru cu banii lui. Lucan întru la anul 1785 luna lui August în 5 zile..”

— „Această carte a lui Popa Jiuștiu din Căbești el a luat pe bani buni. Ajutat-au și alți oameni și femei: Petru și Găvrila și Jurji, Ioan, Avram și Nana să le fie pomană și iertare de păcate. Și am cumpărat pă seama mea și n'are nimeni nimica”.

6. Catavasier.

— „In anul 1859, primăvara s'au foarte îngrabă desvăluitu atâta că la 40 de sfinți au fost foarte caldă vreme și câmpul au fost verde întru atâta, cât la Buna Vestire au avut marhăle ce paște pe câmp destul. S'au scris pentru aducerea aminte...”

— „Această carte au cumpărat sluga lui Mitruță Micu din Iosani adică Ursă cu 9 măriși și au dat lui popa Mitru din Remetea Iulie 21—1788”.

7. Octoih tip. în vremea lui M. Racoviță în anul 1742 în Râmnic.

8. Evanghelie tip. „cu voia prea luminatului și învățatului Domn și oblăduitor a toată Țara Românească Io Constantin Basarab Voevod 1697”.

— „Scris-am eu popa Ion din Curățele că această sfântă Evanghelie o au cumpărat Cutila Toader din Bulz — locuitor, să-i fie pomană și lui și părinților lui până în 7 sămânță și o au dat lui Popa Ion din Curățele, dacă au murit popa Avramă și nimeni să nu poată lua dela el nici cu frații să nu se împartă prea ea ci o lasă în mână lui Popa Ioan din Curățele nimeni să nu poată lua dera el ci să fie blestemat cine se va întinde la ea până o va costa el. De aici înainte va rămâne în mâna fraților lui dă or fi

harnici de ea. Dar cartea să nu se vândă nici să se împartă nicidecum”.

9. **Pe un Apostol** din vremea lui Mihai Racoviță (1743):

— „Să se știe că în anul 1795 au fost foamete mare când au fost un chebel de cucuruz cu 8 zloți și atunci s'au dus dela noi în Ardeal în Cluj și acolo au luat cucuruzu cu 5 zloți...”
„Scris-am eu Popa Mitru paroh în Remetea în Iunie 1 zi 1795 —”.

XXVIII. JOSANI

1. **Strașnic tip.** în vremea Mariei Terezia — la Blaj.

— „Această sfântă carte anume **Strașnic** este cumpărată cu 14 florinți vonași pentru biserica din Josani-Gurbești în anul 1798 Octombrie 21 zile. Scris-am eu popa Dimitrie Tirla paroh în Josani”.

— „Mila lui Dumnezeu să fie cu tăți creștinii. Scris-am eu Mitru din Josani-Gurbești în luna lui Octombrie 24 zile 1798. În anul 1798 și luna lui Decembrie 17 zile m'am făcut preot popa Mitru și în anul trecut m'am sfințit adecă în anul 1797”.

— „Scris-am eu Tirla Mitru cantor din Josani.. 1859”.

— „Să se știe că în anul 1797 și luna Aprilie 6 zile m'am făcut diacon în ziua de Paști...”

2. **Cazanie tip.** în vremea lui Io Grigore Ghica voevod la 1741.

— „Această carte s'au legatu cu 7 florinți. Scris-am Eftimilovici Ianos învățătoriu Căbești 22 August 1816”.

— „Această sfântă carte este a bisericii din Josani și s'au cumpărat în luna lui Mai 3 zile să fie a besericei acar ce popă o fi la beserică”.
„Scris-am eu Dumitru Tirla diacon din Josani în luna Mai 4 zile și anul 1797 și atunce m'am făcut preot eu Tirla Mitru din Josani-Gurbești luna lui Dechembrie 31 zile 1797”.

XXIX. GURBESTI

1. **Antologhion** *adecă Floarea Cuvintelor.*

— Scris-am eu Popa Nicolae paroh în satul Roșia în al 2-lea Noembrie 1835“.

— „Acest sfânt Mineiu este a bisericei Ianos Șteff protopop al Beiușului 1792“.

În această comună, Pavel Diacu, „din Țara Muncaciului copiază un Mineiu care s'a sfârșit de copiat în comuna Gepiu 1714 Sept. 14 în casa lui popa Vasile“.

„Acest Mineiu a fost cumpărat de Vesa Avram cu 12 florinti și l'am dat în mâinile lui Popa Ioan feciorul lui Popa Pătru..“

Pavel Diacu, pe foia 1 scrie: „Cu mila lui Dumnezeu începem Minei de limba românească..“

3. **Apostol.**

— „Această carte Apostol este a bisericii din Gurbești. S'au vizitatăuit prin mine Mai 9 zile 841 Teodor Balint protopop Bișului..“

4. **Straștnic** tip. în vremea Mariei Terezia la Blaj.

— „Acest Straștnic este a bisericii din Gurbești cumpărată de Negrău Gh. cu 6 florinți pomană pentru Gurbești 1798 Febr. 17 zile Ianos Șteff..“

5. **Triodion** tip. la Blaj în anul 1800.

— „Această sfântă carte a satului Gurbești s'au scris de mine Popa Ioan în anul 1851... Ivan Ianc preot..“

6. **Octoih** tip. la Blaj în 1783.

— „Scris-am eu Ion Ianc preot în Căbești că am dat această sfântă carte... și l-au legat în 1852 Aprilie 27 pentru 3 florinți de argint de popa Niculae din satul Căbești. Datam în ...Iunie 1852“.

— „Această sfântă carte... de satul Gurbești pe seama bisericii în Gurbești 17 Februarie 1798 — prin mine Ianos Șteff protopop Beiușului..“

— „Scris-am eu Ion Ianc preot în Gurbești că

m'am preoțit 1850. Dat în Gurbești 1852 Ion Ianc preot Gurbești“.

7. Molitvelnic tip. la 1777 în tipografia Episcopiei Râmnicului.

— „Acest Molitvelnic este dat spre deprindere întru cele preoțești în vremea învățătoriei mele la Căbești. de preotul din Roșia Popovici Nicolae în anul 1856“.

„Scriș pentruca să se știe în ce vreme o fi găsit în Topa de Jos anul 1866. Iuliu Vlașco preot oriental“.

„Această carte este a lui Popovici Micula din satul Roșia“.

— „Mulțumesc lui Dumnezeu că sânt sănătos și în pace în luna lui Ianuarie 18 zile anul 1857. Scriș-am eu Zlota Ioan din satul Vălani“.

— „Frate întru Hristos Popa Petru pentru toate facerile de bine ale sfinției tale mie făcute mulțămescu-ți și mă închin de sănătate poftim-ți mulți fericiți ani.“

In Sohodol-Lazuri 7 Ianuarie 1785 Ion Popoviciu den nou sfințit preot“.

8. Kiriakodromion sau Evanghelie învățătoare tipărită la 1699.

— „Această sfântă carte s'au cumpărat de satul Gurbești...“

— „Eu popa Pavel am cumpărat această carte dela popa de... cu 14 florinți și o vică de mălai și jumătate de vică de sămânță de cânepă. Și o a cumpărat înainte Căbești — preoți anume cetitului: Popa Vasile și înaintea lui Popa Vasile... mie vându din Mezieș în anul Domnului 1786 meșeta Dechembrie 2 Amen“.

XXX. GOILA

1. Mineiu tip. la Blaj în 1838.

— „Această carte este a bisericii din Goila cumpărată cu 40 florini valută — acar bani răi 100 florini și s'au cumpărat tocmai în 1

Octombrie 1868 prin Ilie Goilan cleru de cursul ai III-lea“.

2. **Triod** tip. la Blaj în 1813.

— „S'au dăruit sfânta această carte pe seama besericii din Goila pentru 5 florini prin preotul din Vărzari, tatăl răposatului preot din loc cu numele Popescu Nicolae și se primește ca pomenire veșnică pentru mântuirea sufletelor lor în sfânta beserică...“

„In anul 1857 Ianuarie 31 prin mine subscrisul voitorul și doritorul de preoție Iuliu Vlaș învățătoriu în Căbești și locuitoriu în Goila“.

— „Această sfântă carte cu numele Triod în care se cuprinde slujba de duminica Vameșilor și fariseilor s'au dat prin mine preotul Găvrilă Popovici preot în satul Vărzari, la beserica din satu Goila ce are hramul Adormirei Născătoarei de Dumnezeu. In 1857. Dat în Ienuar 29—1827. Gavril Popovici preot mai sus numit“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3. **Tipicon** tip. la Buda în 1826.

— „Această sfântă carte Tipicon s'au dat și dăruit sfintei biserici gr.-ort. din Goila prin mine subscrisul pentru pomenirea și iertarea păcatelor mele și a soției mele Oana de Vlaș moartă la 1857—15 August

Iuliu Vlaș preot gr... în Gruilung“.

4. **Apostol** tip. în vremea lui Const. Basarab Voevod în anul 1704.

— „Spre aducere aminte îmi scriu numele Elea. Lucan învățător loc 1897 Ianuarie 24“.

Pe ușa din stânga cum intri în altar:

— „Să se știe că la această..... am eu „David Zugravu“.

5. **Polustav** tip. după rânduiala bisericii răsăritului la Buda, în 1807.

— „Eu m'am încăsătorit în anul 1857 — adecă incredințându-mi soția în 6 Ianuarie m'am cununat în a 26-a zi a luni acesteia“.

— „In anul 1864 în a 10 zi într'o Vinere seara

s'au născut fiul meu Iosif și în a 11 zi Sâmbăta, s'au botezat prin preotul din Sitani Popa Toma Nănașe lui au fost un poporan al meu Dan Ioan locuitor în Lunca Sprie“.

— „Această carte se dăruiește sfintei biserici din Goila prin mine în anul 1864 Septembrie 1-a zi Blaș Iuliu preot în Goila“.

— „Eu Iuliu Blaș m'am sfințit ierodiacon 1861 Noembrie a 8-a zi adevă în ziua Săborului mai marilor fără trupuri voevozi Mihail și Gavril iară de preot tot în acela an și după... în Nov. 12 într o Duminecă cu trei zile mai înainte de începutul postului Nașterii Domnului Isus Hristos prin Prea Sfințitul arhiereu al Aradului Procopie Ivacicovici pre carele Domnul Dumnezeu să-l pomenească întru împărăția Sa. Amin“.

— „Maică-mea au adormit în Domnul în anul 1861 în ziua a 13-a Februarie, fiind preot gr... în parohia Vălani... Blaș Iosif pre carele Dumnezeu să-l ierte și hodiească. În veci fie-i țărână ușoară“.

— „Anul 1872 au fost visecti și nu prea roditor de poame pentru ploi multe a primăverii. Și din Iuliu și August având mult grâu, s'au stricatu și pieritu. Dela a 14-a zi a luni Septembrie au urmat îmbunirea timpului și a vremii așa încât care mai frumoasă și îndelungată vreme a fost toamna ținând până în 22 Noembrie — Decembrie.

„Scriu spre aducerea aminte că a fost timp frumos până în timpul însemnat ca de vară apoi urātu s'a schimbat“.

„Insemnat-am Iuliu Vlaș preot gr.-ort. în Bucuroaie“.

XXXI. LAZURI DE SOHODOL

1. Mineiu tip. în 1838.

— „Precuvântare cucernicilor preoți celor ce vă veți iutâmpla a ceti această sfântă carte anume Mineiu — bucurati-Vă întru Domnul și ziceți

să odihnească Domnul sufletele serbilor aceloră ce au cumpărat această sfântă carte, că au făcut lucru Dumnezeiescu”.

„Pomenirea celor ce ajutoresc la această sfântă carte Mineiu — Moș Gheorghe, Pop Petru, Co-drana Onuș”.

— „Această sfântă carte este a bisericii din Lazuri. S'au vizitat prin mine în 14 Septembrie 1842 Todor Balint protopop Beiușului”.

2. Liturghier tip. în 7276 (1768).

— „Acest sfânt liturghier, au cumpărat prealuminatul și făcătorul de bine preot Gheorghe și cine s'a învrednici a o stăpâni io las cu limbă de moarte să mă pomenească. Scris-am eu popa cu mâna de moarte în luna lui Februarie 1846”.

— „Scris-am eu popa Ion din Lazuri în 20 zile din luna lui Maiu. Dat Oradea Mare. Sfarmă-să melul lui Dumnezeu cel ce s'a sfârșit și nu se departe, cela ce se mânâncă și nu se sfârșește-ci, pre cei ce se împărtășesc îi sfînțește. Doamne trimete nouă din mâna Ta, din lăcașul cel Sfânt al tău și mă întărește pe slujba ce-mi este pusă înaintea înfricoșutului Tău Scaun și să sfârșesc fără de sânge. Că a Ta este împărăția în vecii vecilor”.

„Eu popa Ion din Lazuri”.

3. Evanghelie tip. în vremea Mariei Terezia în anul 1768 — la Blaj.

— „Această sfântă carte anume Evanghelie o am cumpărat eu Barnos Petru dela Roșia aci să fie stătătoare la această beserică dela Roșia să fie pomană pentru sufletul și pentru a părinților lui anume Barnos Mihai și Zamfira”.

— „Această sfântă Evanghelie se dă la această sfântă beserică dela Roșia, nimeni să nu o poată duce de aici că e pomană cumpărată. Cine o va vinde sau o va zălogi acolo să fie afurisitu de cei dintâi sfinți părinți ce au fostu în soborul dela Niceia — și verse mașele lui ca ale lui Arie celui necredincios și celui ce

va strica aeest zapis Amin, — Pomenirea: Să-i pomeneasca numele anume: Barnos Petru cu soția sa Floare și părinți lui Baros Mihai și Zamfira”.

XXXII. ROȘIA

1. **Pe un Molitvelnic** tip. în 1833 la Sibiu.
Scriș-am eu Popovici Nicolae Noemarie 12 paroh 1852”.
2. **Octoih** tip. în 1824.
— „Această carte Tipicon s’au legat de Popa Nicolae din Chebești dărt 4 zloți Februar 13—1855.
Scriș-am eu cel mai plecat între preoți Popovici Nicolae preot în satul Roșia. Februar 13—1855”.
— „Scriș-am eu Popa Nicolae-Floriceș cumcă această carte a besericeș Sfântului Mareș mucenic Gheorghe care s’a făcut în satul Roșia și s’a cumpărat cu 16 zloți în luna lui Iulie 12 zile anul Domnului 1830”
— „Preoții satului au fost Nan Popa Petru din Câmpani, Eu Popa Nicolae-Floriceș din Căbești Scriș-am eu cel plecat întru toți preoții: Popa Nicolae Floriceș anul 1830 august”.
3. **Octoih** — Blaj 1792.
— „Această carte este a lui Dumea Gheorghe din Roșia și o cumpărat pă sama besericeș din Roșia pentru sufletul lui și al părinților săi și a soșului său Găvrișă Ileana și Toder”.
— „Scriș-am eu Popa Nicolae-Floriceș în luna lui Mai în 20 de zile în anu 1884...”
— „Această carte este a lui Dumea Gheorghe din Roșia. Ci el o au cumpărat cu 12 zloți o legat cu 3 zloți 1827 Mai 1-a zi. Io Nicolae Popovici din Căbești — Mărturisesc în Chebești..”
4. **Evanghelie** tip. în vremea lui Io Constantin Nicolae voevod — la 1746.
— „Această sfântă Evanghelie ș’au cumpărat dela Popovici Moise din Meziad în 30 de zile

Aprilie 1839 cu 15 zlofi prin preoții din Roșia anume: Petru Popovici, al doilea Ferichel Nicolae și birăul satului Tirla Teodor“.

5. Cazanie.

— „Această carte au cumpărat Chirea Dumitru din Roșia să fie pomană și lui și părinților lui. Acest fecior a fost a lui Martin și pre măsă au chemat Anuța. Să le fie de pomană..... Pomeneste pe Marie și Sumedreana și Dumitru și Georgiu Sumidrenii, Mariuca a lui și Giurgiu și Găvrilă și vară Măriuca și Floorea și Neșea mătușile lui Dumitru“.

„Această carte să nu se poată vinde și o donă la biserica din Roșia — la moșii mănesa deci donatu odă să fie de pomană viilor și morților... 1738 (?).

— „La 1794 Ianos Șteff“.

— „Protopop Pop Ianos s'a numit după Romănie Füstöș Ianos în 22 Martie 1862, fu cu 12 perceptori scos din casa parohială din Belineși“.

— Ad modum Reverendisimus Dominus Terentius Rațiu protopersbiteru a Beiușului în 22 Martie 1862 fu venit cu toată familia sa în Beiuși de Concernent protopesbiter. Roșie die 24 Martie 1862. I. Muigu docente în comuna Roșie“.

6. Apostol tip, în vremea lui C-lin Basarab Voevod 1704.

— „Acest Apostol este a bisericii din Roșie. S'au vizitatulit prin mine în 15 Sept. 1842. Teodor Balint protopop Beiușului“.

XXXIII. SOHODOL-LAZURI

1. Evanghelie tip. în 1723 în vremea lui Nicolae Alexandru-Voevod.

— „Această sfântă și dumnezeiască Evanghelie carte a sfintei bisearici din satul Schodol-Lazuri 5 Mai 1839...“

2. Cazanie.

— „Această sfântă Cazanie este a sfintei bisericici din Sohodol — și s'au vizităluit în Sohodol. Iunie în 27 zile 1792 Ianos Șteff protopop Beiușului“.

— „1842 Teodor Balint protopop Beiușului“.

3. Antologhion adevă Floarea cuvintelor tip. în București la 1765.

— „Această sfântă și dumnezeiască carte cu numele Mineiu este a sfintei bisericici a hramului marelui mucenic Gheorghe — care se află în satul Sohodol-Lazuri și este această scrisoare de mine mai jos numitul cu numele Ion Pop în Sohodol luna lui Dechembrie ziua 27 anul Domnului 1829“.

— „Această sfântă carte o au cumpărat Popa Toader din Sohodol cu banii cei..... să nu poată lua dela prunci... 1766“.

— „Această sfântă și dumnezeiască carte este a sfintei bisericici din..... și este întru care a se cuprinde toată slujba Mineiului de peste an. 6 Dec. 1828 Senteș Toader“.

4. Penticostarion.

— „Gherlan Ilisie 1856“.

— „Această sfântă carte penticostar o luat popa Mitru din Sohodol și Begherut Gheorghe cu banii săi cei drepti — nime să nu aibe cale a o lua pentru datorie sau pentru alte trebi ci să fte la biserica din Sohodol, până la sfârșitul ei... Eu Dimitrie Popovici ticălosul și de toți mai mic mă rog cu dragoste vouă cinstiți cetitori să faceți bine să mă iertați, ca și pe voi să vă ierte Dumnezeu...“

„... aista carte din Ardeal...“

5. Triodion tip. în 1913 pe vremea lui Francisc I.

— „Această sfântă și dumnezeiască carte cu numele Triod s'au cumpărat de Ion Popovici carile se află în satul Sohodol... am cumpărat dela Bucur Bucur din Ardeal și din satul Sebișel de Jos cu 46 zloți (adevă patruzeci și șaze zloți) în luna aceasta Noembrie 15 zile anul

- Domnului 1838. Ion Popovici — Chirlan în Sohodol-Lazuri preot“.
6. **Apostol** tip. în 1802 pe vremea lui Ioan Bobb. — „Anul 1802 eu Ion Pantea venim pâla satul acesta Sohodol-Lazuri, am făcut tocmeală cu popa Mitru cu bani... numai cu tăt o am cumpărat. Iară pentru acea ni o am dat ca să facă pomenirea pentru mine. În luna lui Septembrie 29 zile. Și aceasta să se înțeleagă cum s'au luat bani dela . . . . Mitru și nime să n'aibă treabă cu... nici popa care va fi și va veni aice numai satul..“
7. **Strașnic** tip. la 1753. — „Aceasta carte este a sfintei biserici hramului marelui mucenic carele se află la Sohodol-Lazuri. Scris-am eu cel mai jos subscris Ion Popovici paroh“.
8. Pe o carte mai veche, se scrie: **Library Cluj** — „Pomenește Doamne pe robul tău protopresbiter Atanasie (Bojco) protopresbiter Teodor (Balint) Ioan Kerlan de nou sfințit preot pe Sohodol-Lazuri“.

XXXIV. CĂBEȘTI

1. **Antologhion** — adică Floarea Cuvintelor. — „Aceasta carte o am cumpărat-o... și o muiere Mariași acei omeni au fost din Căbești Să le fie pomană pentru sufletele... și cine va ceti să zică să ierte Dumnezeu păcatele lor. — „Văzut în 1792 de Ianos Șteff 28 Febr.“ — „1842 Th. Balint protopop Beiușului“.
2. **Apostol** tip. în 1743 în vremea lui Mihail Racoviță. — „Scris-am eu cel mai mic și mai plecat dintre toți Ferichel Nicolae învățătoriu în Căbești și diacon, în luna lui Iunie anul 1826. Fiind preoți în Căbești Popovici Nicolae paroh și preot Vasile, preot Ioan în luna și anul mai sus ară-

tat. Scris-am eu Fericele învățătoriu 1852 în Iunie 20 de zile“.

— „Mărimu-te pe Tine... eu ce-s mai mic și mai aplecat întru toți Ion Popovici diac și învățătoriu“.

— „Acest Apostol au luat Popa Vasile și Popa Dumitru pentru.. vonași. Anul 1768 și nime n'are nimica“.

3. Cazanie.

— „Această carte este a lui Popa Vasile din Chebești și au cumpărat-o Văseștii din Dames Luca din Dames să fie pomană și lui și sămânței lui. Scris-am eu Gheorghe din satul Chebești la anul 1788“.

— „Scris-am eu Nicolae Popovici inv. în Chebești 1811. Această carte iaste a besericii Chebești“.

— „Această sfântă carte este a sfintei besericii din Chebești. Iară fiind aicea învățătoriu Ioan Goran din părinți și de neam din Oradea-Mare aici scris în luna Nov. anul 1818 și depre acest an s'a început a fi roduri în toate cele de lipsă și de treabă oamenilor“.

— „Scris-am eu cel mai jos numitul fiind învățătoriu în Chebești anume Ioan Nemeș anul 1791 luna Indrii 12. Ioan Nemeș“

4. Octoih tip. în 1825 în vremea domniei lui Francisc I.

— „Scris-am eu Popa Nicolae Fericele paroh în Roșia în 24 zile Ianuarie 1832“.

5. Triodion tip. în 1800 Episcop Ioan Bobb.

— „Scris-am eu N.-Fericele din Chebeștt inv. 20 Dec. 1821“.

6. Straștnic tip. în 1773 în vremea Mariei Terezia.

— „Această carte anume Straștnic au cumpărat Popa Vasile... Chebești dela Parcălab Doma de... iară bani într'acesta s'a dat adică trii zlofi Orșan, pruncu popii apoi 4 florinți i-au dat Pașca Mihai pentru sufletul lui ca să aibă pomenirea la beserică din Căbești..“

— „Scris-am eu Popovici din satul Chebeștilor în luna lui April ziua 13—1822..“

— „Scris-am eu Bolcaș Ion învățător în Chebești 1842“.

— „Scris-am eu Popovici Gh. 1842 diacon în Chebești“.

— Scris-am eu popa... din satul... când au bătut beserica din Chebești, tâlharii“.

Biserica veche a fost clădită în 1742.

XXXV. DRĂGOTENI

1. **Apostol** tip. la Blaj în 1802 în vremea episcopului Ioan Bobb.

— „În știință se cuvine tuturor ce să cuvine că școala în Drăgoteni s'a început în Oct. 15 după calendarul cel nou întru... 1843 prin mine Ștefan Budai învățător, de nație greco-catolicească“.

— „Cine vrea să știe a cui este această sf. carte, caute la lista 64“

„Această sfântă și dumnezeiască carte este a sfintei biserici a hramului sf. marelui mucenic Gheorghe cumpărată pă sama besericii — iară cine vrea au o înstrăina sau să zică că a lui, să fie afurisit de 318 părinți sfinți care la 1-a sobor dela Nichia s'au adunat împotriva lui Arie areticul. Scris-am eu Nic. Popovici paroh neunit în Beiuși“.

2. **Cazanie.**

— „Această carte predică, este a lui Popa Toader din Drăgoteni 1739 (?).“

3. **Pe o carte veche:**

— „Au răposat Măria Sa Episcop excelența Sa episcop Pantelimon... în 2 zile Aprilie 1851 Nic. Popovici preot în Drăgoteni grec-neunit“.

4. **Triodion** tip. în 1771 în vremea Mariei Terezia.

— „Această sfântă carte este a lui Popa Petru din Drăgoteni“.

— „Această sfântă carte anume Triod l-au

cumpărat cinstitul preot Popovici Nicolae, Costea Teodor, Drila Ioan și Crețu Lică pă sama sf. beserici din Drăgoteni cu 30 de florinți valută și l-au plătit tătu la Vutan Teodor preot unit Febr. 14 zile 1849".

— „Scris-am eu Nicolae Popoviciu preot în satul Drăgoteni născut în satul Șilindu în anul 1817 Sept. în 14 zile și am slujit ca preot în Drăgoteni din anul 1848 - 1858 Martie în 5 zile. Nicolae Popovici grec-neunit".

5. Liturghier.

— „Această carte au luat popa Todor din Drăgoteni în anul 1850

— „Asta... sante liturghie o am vândutu eu Toeor Vușan (Vutan?) din Delani lui Costa Teodor și o au cumpărat cu 10 florini valută pă sama sf. beserici din Drăgoteni... Dat în Drăgoteni Nov. 2 zile anul D-lui 1852 Vutan Th. paroh în Delani. Iară pentru legat au plătit mai sus numitu Costa Th. 2 florini". (textul e scris cu litere slavone și latine).

6. Pe o carte:

— „.....și Dula Ion cu 12 florini valută și 30 de crețari și l-am dat satului și l-au plătit mie preotul Vutan Theodor preot unit din Prisaca Febr. 14 zile 1849".

7. Evanghelie tip, în 1760 în vremea lui Scarlat Grigore Ghica Voevod.

— „În anul 1853 luna lui Febr. în 2 zile au cumpărat Iovan Toader a graurului un prapor pă sama sf. beserici în numele Domnului pentru numele său cu 30 florinți în valută iar pentru frate său Toma au ajutat cu bani".

— „În anul 1764 au zăcut toată marha de gură și de picioare și câinii și hiarăle din munte".

— „Această sfântă carte o cumpărat popa Vasalie din Căbești să fie a lui și a pruncilor lui și nime să nu poată lua și să iarte D-zeu păcatele lui Gavriță și lui Ion și a neamului lor.."

— „Robul lui D-zeu Rafila (preotului) au reposat la anu 1780".

XXXVI. SĂLIȘTE DE POMEZĂU

1. **Penticostar** tip. în 1800 în vremea lui Ioan Bobb.
— „Această sfântă și Dumnezeiască carte a cumpărat Cristea Gh. și Ivaș Gh. cu satul dela olaltă dela Pașca Moisie din Săucani cu 28 de zloji de aramă și făcând Criste Gh. și Criste Ianoș 13 tălpi în muncă pentru 51 de zloji și a mai întors Gal Gh. 1 zlot. și Gal Ghiuriță 13 zloji. 31 zloji au dat pentru el și s'au luat în anul 1803..”

2. **Triodion** tip. în 1800 Episcop. Ioan Bobb.
— „Această sfântă carte anume Triod s'au cumpărat prin mine smeritul preotul Popa Onu cu 16 zloji (adecă cu șasesprăzece zloji) și 3 mărieși. Zece zloji am dat dela mine pentru că am slujit lui Petru Miruțiu preotului din Petrani un sărindar — dă cu cei bani m'au ajutorat de un ... zlot ... Patru, altul Găvruță Flore, altul Găvruță Onnu altu și Borcu Flore au 3 mărieși pentru veșnică pomenire..”

3. **Mineiu** (manuscris).

... — Pre mine pravoslovnicețitorule cu umilință mă rog unde vei afla nimare greșuri în lucrul acesta al meu să nu blestemi ci să îndreptezi cu darul Duhului Sfânt ... precum am putut am silit ... ci te rog iartă ca și tu să dovedești iertăciuni dela I. Hs. Scris-am această carte anume Mineiu izbrănit (isprăvit n. u.) în satul Josani. Pavel Dascăl din Varmeghia Muncaciului, 1733 meseja, 14”

Pe marginea cărții:

— „Această carte Mineiu este a lui Popa Ion din Pocola și l-au cumpărat cu 8 florinți vonași 1801. I. Popovici paroh în Pocola”.

4. **Cazanie**.

— „Scris-am eu Petre lui Popa Vasile din Sătani când am fost de 26 de ani. Anu 1788 Nov. în 16 zile”.

— „Scris-am eu popa Giurgiu cându au dat banii cei de Sărindar feciorul meu Ștefan și au fost birăul însuși a lui Trilea Pătru-Florea-Popa-Nicu“.

— „Această Cazanie a cumpărat Egaș Flore pă sama besericii din Săliște anume să nu îndrăznească să o înstrăineze dela beserică den Săliște la cine s'ar afla un om ca acela să o înstrăineze, să fie afurisit de 318 sfinți părinți. Scris-am în anul 1795 Iunie 1-a zi“.

5. Pe o carte.

— „Această carte este a lui Nicolae Criste preot în Săliște an 1837.“

6. Evanghelie tip. 1776 la Blaj.

— „Această sfântă Evanghelie au cumpărat Golș Flore pă sama besericii din Săliște. Cine s'ar afla să înstrăineze dela beserica din Săliște să fie afurisit și anatema și să i se verse matetele ca lui Arie că această Evanghelie pentru lipsa besericii din Seliște s'au cumpărat. Această scrisoare s'au scris în anul 1795 în luna lui Iunie 1-a zi și beserica s'au zugrăvit în an 1795“.

XXXVII. COJDENI

1. Mineiu tip. în 1838 în vremea episcopului Ioan Leményi. „După rânduiala besericii răsăritului de lege grecească“.

— „Mărire Tatălui și Fiului și Sf. Duh și acum și pururea și în veci vecilor amin. Scris-am eu I. Popoviciu preot în Cojdeni în Dech. 28 1857—58“.

2. Octoih tip. în 1827 „cu blagoslovenia Excelenței Sale Preasfințitului Domn Ștefan Stratimirovici“.

— „Ex libris ss. echlesiae gr. n. Cojdianensis. Scripsit Ioanes Popoviciu presbiter Cojdeni 8 Febr. 1845“.

— „Scris-am eu D. Popoviciu în luna 12 Ianuarie 1858 învățător“.

— „Anul 1861 am fost în ziua de Paști. Scris-am eu I. Popovici în satul Cojdeni Ian. 14 zile“.

— „Eu popa Ianos, am venit la văru meu D. Popoviciu paroh în Cojdeni în luna lui Dech. anul 1834“.

— „Această sfântă carte este a sf. beserici de lege greacă neunită din Cojdeni. Scris-am în 26 Sept. 844. I. Popovici preot“.

— „I. Popoviciu preot în Cojdeni. Scris-am în 24 Febr. 848“.

— „1858 Paștele vor fi Martie în 23 și așa Bunile Vestiri vor fi Marți după Paști. Pentru marea aminte am scris în Cojdeni în 12—1858 Ianuarie. Dimitrie Popovici învățător“.

3. Cazanie.

— „Această sfântă Carte este anume Cazanie a sfintei beserici din satul numit Cojdeni. Fericel Aron înv. s'au scris în luna lui Nov. 1863“.

— „Această sf. carte s'au tipărit la 1699 la Bălgrad“.

4. Octoih tip. 1792 (episcop I. Bobb).

— „Această carte este a lui Popoviciu din satul Cojdeni. Dat în Chebești la Popa Nicolae să-l lege pentru 3 zloji de bani de argint Aceasta s'a scris în anul Domnului. Scris-am eu Popovici D. anul 1842..“

— „Această carte este a sfintei beserici din Cojdeni cumpărată cu 30 florinți în argint. S'au scris prin mine D. Popoviciu în anul dela Hs. 1857—26 Febr.“

— „Spre veșnică pomenire subscriu eu Dimitrie Negrău înv. în satul Cojdeni și Pomezău-Săliște. Scris-am în luna lui Ian. în 24 de zile 1861“.

5. Triodion tip. la Blaj în 1813.

— „Această sfântă carte este a Sf. beserici din Cojdeni cea dreptcredincioasă gr.-ort. Scris-am eu Papp-studiosus clasis gurate Luarte Belényesiensis. Tanito Avram Ianoș Cojdeni locoș“.

— „Cantorul și învățătorul în Comitatul Cojdeni, Pomezău, Seliște am fost Ioan Igaș 1805..”

6. **Apostol** tip. 1802 la Blaj. Episcop I. Bobb.

— „1844 cumpărată pă sama besericii”.

— „Teodor Feceriu și Dionisiu Iuga zugravi din Ardeal comuna Nicula 1872”.

Clopotul bisericii, s'a turnat în comuna Cojdeni în 1776 după cum se mai poate descifra încă de pe clopotul bisericii.

XXXVIII. VĂRĂȘENI

Biserica din lemn, a fost adusă din Vinteri. Azi dărămată. Avea două rânduri de picturi. Peste cea mai veche, în care s'au tăiat ferestre noi bisericii, în prima jumătate a veacului XIX, o nouă pictură a venit să împodobească pereții bisericii.

„Zugrăvit-am ieu Lapușanu Ion dela Jula. In anu 1833 în luna lui Septemvrie în 23 prin mine preotul Vasilie”.

1. Intre cărțile vechi am aflat și „Sfânta și dumnezeiasca **Evangelhie** care într'acest chip . . . acum întâi s'au tipărit cu cheltuiala voevodului Io Șerban Voevod”— în București în anul 1682.

2. Un **Triodion** a fost luat de popa Vasilie „pe banii lui”.

XXXIX. COPĂCENI

1. Pe **Cazanie** tip. în București în anul 1733 se scrie: „Această sfântă și dumnezeiască Kazanie s'au legat în anul 1821 de Nicolaevici Todoru”.

Manuscrite.

În biserica din Copăceni, am găsit 3 manuscrite.

a) **Euchologhion** ce se zice Molitvelnic în care se cuprinde „toată treaba besericească care se cade preoșilor dată întâi dela svinții Ap(osto)li, după cea a svinții părin-

fi-apostoli". E copiată de cunoscutul copist-diiac, Vasile Sturze Moldoveanul.

O spune la sfârșitul cărții:

„Sfârșitul Moltitvelnicului

„Dumnezău celuia ce după început au dat și sfârșitul, Scris-am eu acest Moltitvelnic dascălu Sturze Moldoveanul din izvodul ce s'au tipărit la Bălgrad. Și m'am nevoit cu toată nevoința din ce am putut și mă rog preoșilor cui va ceti pe dânsa... nici pre un om fără greșală fraților iertați ca să vă ierte și pre voi Dumzeu. Și pre dânsa cetindu pre noi pomeniți sănătoși Dela Hs. Amin.

„Mai mică și plecat al vostru Vasile Sturze Moldoveanul... mă rog limbilor voastre să iertați. Scrisă în Răbăgani lângă Beiușă — 1698 Oct. 3 zile“.

Manuscrisul are 548 pagini. Pe prima pagină e gravat Dumnezeu-Tatăl. — Cartea cuprinde diferite molitve: a muerii la ceasul nașterii, rânduiala botezului, molitva botezului prescurtat s. a..

Pe marginile cărții lui Vasile Sturze, sunt următoarele notițe:

— „Scris-am eu Popovici Ioan din Dușești când învățam între frați miei acasă în luna lui aprilie în 18 zile ia anul 1799“. — „Fiul înțelept învățat va fi și pre cel neînvățat slugă il va avea“.

— Poate o întrebare:

— „Kare împăratu au fost atunci în lume kându au născut domnu Hs.? Vasile ne și spune că au fostu kisaru Agstu împăratu. Grigore iar întreabă: dară cine a făcut cruce? iar Vasile spune:...”

In alt loc:

— „Să ne rugăm pentru binecredinciosul împăratul nostru și pentru toată oastea lui și palata, ca să-i ajute și să-i pună sub picioarele lui, pre toți vrășmășii și pismașii lui“.

— „Scris-am eu Popovici Ioan din Dușești, când

învăţam acasă între fraţii mei şi spuneam tainele ceale dumnezeşti — în luna lui Iulie în 6 zile în anul 1799...”

b) Al doilea manuscris este un **Straştnic** scris pe două coloane. Pe prima pagină e un admirabil chenar iar unele litere mari, frumos ornate. Are 202 pagini.

La urmă scire :

„Ku ajutorul lui Dumnezeu am scris eu popa Gavrilă acest Straştnică Anii dela naşterea lui Hs. 1765 luna lui Martie 16...”

Pe ultima pagină rămasă goală, e scris, de altă mână, următorul fragment din patimile Mântuitorului. Remarcăm că e scris în felul de a vorbi a bihoreanului:

— „Kând fu într'o zi ka astă zi, Sfnta Maria, maica Fiului, ea mânasă în noaptea aceasta la Erusalim. la celă birău mat mikă, a Erusalimului, la Simionă. Iară ea zisă către acela birău : Oare Simioane ce vigăşaguri fură întra-ceastă noapte, de nu încetară dobele şi trâmbiţele nu stătură, au doară fiul meu au făcută ceva sămnă ca şi în Kana-Galileii, că ştiu că au intrat aseară în această oraşă. Iară acela birău zise către Sfnta Maria : Ală tău fiu au fostă acela ce au intrată aseară în această oraşă, Iară Maria zisă, alu meu au fostu şi a lui Dumezău, că şi fiu mi iastă şi Dumezău mi iastă. Iară acel birău zise către Sfnta Maică : Dacă au fostu ală tău fiu acela ce au intrată aseară în această oraşu, eu fi voi spune ce vigăşaguri sântă, kă acela lau prinsu jidovii şi lau judecatu în douăsprezece chipuri, la douăsprăzece domnii, ce sântă mai mari în această oraşu şi acuma iaka kălu duceu sălu răstiknească. Iară Maria zisă către acela birău, oare Simioane kumu mii face kale prinu norodu să văz acela robu celu ducu să lu răstiknească. Iară acel birău zisă către Sfnta Maria, ei vino după mine kăţi voi face cale delu vei vedea, şi acelu hodnoju luă un korbaciu ku trii kranguri şi aşe începu a izbi în toate laturile prin norodu, iară

Sfânta Mariea dacă văzu kăi fiul ei acela, iară ea căzu cu fața în jos la pământ și lacrimi vărsându din ochii ei ferbinți ka fokulu, de ardea iarba pe unde cădea și o întărea duhul sntu și mergea după Hs. kosița kapului rupându-și; și cu jălani striga și grăia. O, iubitul meu fiu, unde mergi cu atâtea noroade? au doară mergi în Kana-Galileii să faci din peatră pâne și din apă vinu. Zisă Mariea dămu un cuvântu adevăratu fiul meu și Dumnezău meu kă akuma mă desparți dela tine fiul meu dară pre cine voi avea mângăiere — în cale-te cu un cuvânt fiul meu. Lasimă de obidă de acum înainte fiul meu. Iară a treia oară răspunsă Hs. Maici Sale Marii și zisă: nu mă plânge dulce Maică, au nam spus eu ție să nu mă kauți..“

XL. CEICA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1. Pe un Liturghier tip. în vremea lui Constantin Basarab Voevod-Brâncoveanu și cu binecuvântarea mitropolitului Antim Ivireanu, (tip. în 1713), se scrie:

— „Sfânta aceasta liturghier este a sfintei bese-rici din Topești, cu hramul sfintilor voevozi Mihail și Gavril. Scris în Februar 1858 de Domșea Vasile“.

„Neameșnic ai școlilor..... Domșea... (?)“.

2. Penticostar tip. la 1805 la Sibiu.

— „Această sfântă carte este a sfintei bese-rici din Ceica — și cine o fura, să fie afurisitu, de treisute optsprezece de părinți, care o făcut săborul din Nicea.

„Scriind eu, mi-aduc aminte de zilele mele cum trece ca și floarea și vieța ca și roua — ce sântem pravu și cenuse, visuri și vântu..“
Scris-am eu Corbuț Ioan cantorul bese-ricii“.

— „Scris-am eu Korbuț Mihai cantoru — fiind popa Iosif... paroh“. (pe la 1823)

XLI. CEIȘOARA

Inscripții.

În altar: „biserica s'a făcut în 1734”.

— „S'au zugrăvit prin (banii) lui Iosif Popa și soția sa Mărie în anul 1834”. (Pe partea din dreapta, în altar, e zugrăvit chipul lui Popa Iosif).

Pe ușa din dreapta (a altarului):

— „au plătit în bani.. flore cu 3 zloți anul 1834 Scris-am Damșe Ioan învățătoriu”.

Pe această ușă se mai poate descifra:

— „... zugrav Costea..”

Scrisori.

1. Pe un Triodion tip. în vremea lui Francisc I an 1813:

— „Această carte anume Triod este a satului Ceișoara și s'au cumpărat prin milostenie creștinilor din țara ungurească în anul dela Hs. 1828 Ian. 2 zile fiind birău Urs Mitru, paroh Ivan Iosif, dascăl Davidoviciu Iosif”.

— „Au răposat Ivan Ioan Cantorul, în luminata săptămână după Paști Miercuri. anul 1844. Scris-am Ivan Theodor învățătoriu și theolog”.

— „Spre veșnică pomenire în Dumnezeu eu Popovici Flore învățătoriu în Ceișoara 1840”.

— „1837—6 Il. Teodor Gențiu, preot”.

— „Spre aducere aminte când am fost eu cantor după răposatul și fostul cantor Ivan Ioan unchiul meu Ivan Teodor, învățător și cantor 1845”.

2. **Strașnic** tip. în vremea lui Francisc I. an 1817.

— „Această sfântă și dumnezeiască carte anume Strașnic este a bisericii răsăritului de lege ortodoxă a satului Ceișoara — cumpărat din milostenia creștinilor din Țara ungurească în anul dela Hs. 1828 I. 2 birău : Urs Mitru, paroh Ivan Iosif dascăl. Davidoviciu Iosif.

„Scris-am eu Popoviciu Florian în Ceișoara învățătoriu în anul 1840 în 3 Iulie..”

— „Cel mai osândit și mai strein de toți Ghent Teodor preot în Ceișoara Mai 6—1862..“

3. **Penticostariu** tip. la Blaj în 1808.

— „Această carte anume Penticostariu este a satului Ceișoara — s'au cumpărat prin milostenia creștinilor din Țara ungurească în an 1828 Ian. 2 zile fiind birău Urs Dumitru, paroh Ivan Ioan, dascăl Davidovici Iosif“.

— „În anul dela Hs. 1828 au fost dascăl Birt Sav“.

4. **Pe un Antologhion** tip. în 1745 la Râmnic, se semnează: „Popa Gavril anul 1791“.

XLII. CÂRPEȘTII MARI

1. **Pe o carte din vremea lui Grigore Ghica voevod.**

— „Dimitrie Popa, preot în Cârpeștii Mari dela anul 1848 încoace până la anu...“

2. **Pe o Cazanie.**

— „Această sfântă și dumnezeiască carte o au plătită Tolde Irimie cu 5 adică cinci zlofi bani di popiruș, pentru că o am legatu amu a doară Eu smeritul și multă păcătosul robul lui Dumnezeu Toma din Tiușă din Ardeal din Varmeghia Bălgradului în anu 1826...“

ca să fie pomană dumisale, lui Tolde Irimie și muerii sale Ileana și la tot neamul dumisale amin..“

— „Această sfântă și dumnezeiască carte o au plătit Toldea Irimie cu 5 adecă cu cinci zlofi de popiruș... au plătit pentru ertarea păcatelor părinților lui. Aceasta scrisoare o au scris Pavel Doboșiu învățătoriu in Kârpești. Dat în loc 25 Martie 1863. Prin mine Pavel Doboșiu învățătoriu al Cârpeștilor și a Topii de Jos“. (Aceași se mai semnează în anii 1857 și 1859).

— „Această sfântă carte amă luată eu popa Gheorghe Duma Josanu cu 22 de florinți anu dela Hs. 1764“.

3. Pe un **Tipicon** semnează: Crăciun-Costa învățător 1855 — 6.

4. Pe un **Apostol** tip. în 1802:

— „Parochilius Dimiter Popovici Cerpestis grammaticus fidelis filius... greco-neuniti...”

— „La anu 1817 au murit oameni de foame de la Oradea până la Kișineu și de la Kișineu până la Mogos (?)...”

5. **Apostol** tip. în 1900.

— „Acest *Apostol* îl dăruiesc sfintei biserici gr.-ort. române din Cârpeștii-Mari în amintirea zilei de 12—25 Martie 1916 când credincioșii numitei comunități creștinești ortodoxe m'au cerut de administrator parohial al lor”.

„Cârpeștii-Mari la Dumineca Orbului 1916 Ioan Roșu inv.-adm. parohial”.

6. **Octoih** tip. în Blaj în anul 1760.

— „Anul 1815 luna Iulie 1 acest Octoih s'au luat prin neguțătorul din Beiușă pomană la sfta beserecă Hersești”.

— „Miron Bunce învățătoriu — din Răbăgani servind din anu 1873—1900”.

— „Adevăratu și destolnicu și dreptu pentru frusața Domnului nostru Isus Hsu ce pusă pre Mihail, Gabril cum să peandescă toate găurile apelor, cum diavolu să nu aibă putere pre ruga creștinilor. Că Domnul veni cu pu'erea mare cu jurământu tare și cu cutremur mare cu Tatăl și cu Duhul Sfântu cumu diavolu sălu întirească despre râurile apelor cu sfta Troiță ca să iaă putere pre roda creștinilor o ploie cu ploi răci oprimu-te diavole cu D-zeu melu viu și adevăratu a creștinilor(?) Dumnezeu și cu preacistit Maica Născătoare Domnului jurămu-ne. Jurata lui Iosif, oprimate diavole cu toți îngerii ce face drumu în văpae de focu oprimu-te diavole cu 4 ivangheliști: Marcu, Matei, Luca Ioan din ceriu și pământu, oprimu-te diavole chemare cetate a Iusalimului ce întrasa să portă toate sufletele dreptilor, oprimu-te diavole

cu Avramu și cu Isacu și Iacob și cei 12 feciori a lui... cu ce din ei sântu două 12 sireaduri sfinte. Oprimu-te diavole cu 12 proroci ai Domnului Isus Hristos. Oprimu-te diavole cu mare procu și înainte strigătoriu Ioan Botezătorul. Oprimu-te diavole cu 40 de mucenici cei sfinți. Oprimu-te diavole cu cei 40 patriarhi, oprimu-te diavole cu trisute și optu de părinți ce sunt din Nikie să n'ai putere pre agonisita creștinilor a ploie cu ploi rece și cu grindină. Oprimu-te diavole 4 râuri a raiului : Ifisanu Tigradinu și fraitesu ceru dinu a raiului — și încunjură toată lume, să n'aibă putere pre agonisita creștiniloru. Oprimu-te diavole angele și arhangheli Domnului nostru Is. Hs. Oprimu-te cu botezu D-lui Is. Hs. Oprimu-te diavole cu postul lui Hs. oprimu-te diavole cu învierea lui Lazaru... Oprimu-te diavole cu 12 sfinți apostoli și cu pre blagoslovita înviere a Domnului nostru Is. Hs. Oprimu-te diavole cu a Domnului frumușajă s'au obrazu preluminatu ca ziua de probagie. Oprimu-te diavole cu puterea cinstitei și de viață făcătoarei cruce cumu să nai a bate și a perde agoniseala și grăul creștinilor sau holdele și alte roade de pomi și viile creștinilor și toate agonisităle de ioduri. Oprimu-te diavole cu cei 3 poroboci ce bagă Nobucodonosoru în cutoru celu de focu... Oprimu-te diavole cu două lumini mari ce face soarele zilei și luna nopții să n'ai putere a bate și a pierde grău creștinii lor și viile și holdele și toate roadele de pom a creștinilor. Jurămu-te drace blăstămămu-te Satano, cutimimu-te drace cu Herovimi și Sira-fimi și cu tote putere și slava și cu mărire ce șezătoare în ceriu și pământu în toți vecii a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh acum și puterea și în vecii vecilor amină. — .....

In continuare se scrie de altă mână:

— „Adevăratu și destoinic și dreptu pentru frumușiața Domnului ns. Is. Hs. ce pusă pe Mihai, Gavril cumu să păzască toate găurile apelor. Cumu diavolu să nu aibă putere pre

roada creștinului, că domnul veni cu putere mare, cu jurământ tare și cu cutremur tare cu Tatăl și cu Duhul Sfânt cumu diavolu să nu întărească..“

(Această rugăciune e scrisă pre foi — și cusute inaintea Octoihului).

XLIII. LUNCASPRIE

Inscripții.

Pe ușa din dreapta cum intri în altar: „Sfintu Vasile 1769“.

Pe ușile împărătești: „Și s'au făcut în casa lui Duma Mihai 1769“.

Scrisori:

1. **Antologhion** tip. în 1745 de Episcopia Râmnicului.

— „Acest Mineiu l-au legatu creștinu... și amu datu 4 mărieși și o merță de tentu dă ce l-au legatu. Scris-am eu popa Onu. Anu Hs. au fostu 1774“.

— „Binecucerniților preoți din toate satele vidicului Pomezeu viu întru Domnul Hs. să vă bucurați ... facem înștiințare ... (1776).

2. **Triodion** tip. în 1838.

— „Scris-am eu Pap Teodor înșămnaarea mea și mă bucur că m'au învrednicit Dumnezău a citi în această sfântă carte. Cine va ceti de aci înainte să-i fie de folos și de iertarea păcatelor. Amin.

„Scris-am eu umilitul Pap Teodor din Luncasprie în luna lui Febr. 20 zile 1856“.

— „Gheorghe Foltuțiu învățător 1879“

3. **Apostol**.

— „Eu Popa Teodor am umblat la școală în 5 ani și mo învățat greaca în 2 ani și în Beis am fostu în 3 ani. Și de acolo am venitu acasă și mam dusu la Aradu în 3 luni și am venitu acasă și mam însurat 1841“.

4. **Pravilă** tip. cu binecuvântarea mitropolitului Ștefan a Târgoviștei în vremea domniei lui Matei Basarab 1652.

— „Această sfântă Carte anume **Pravilă** au fost la parohul Popa Iosif din Ceișoara. În luna Enuarie în 5 zile anul 1816“.

5. **Evanghelie** tip. în anul 1844 în Sibiu.

— „Această sfântă **Evanghelie** s'au arătat și în satul nostru Roșia în anul 1848 în luna lui Aprilie 13 zile.

Popa Pătru Popovici paroh în Roșia 1848 aprilie în 14..“

1944
1945
1946

1947
1948
1949

BCU Cluj / Central University Library Cluj

